

STAD BRUGGE
**15de-eeuwse architectuur
in de binnenstad**

Prijs : 50 fr

Inleiding

Voor de **vierde Open Monumentendag** kiest de Stad Brugge ervoor om **het 15de-eeuwse patrimonium** in het daglicht te stellen.

De geschiedenis van het 15de-eeuwse Brugge in een korte inleiding resumeren is niet zo makkelijk. Zovele aspecten hebben mee de rijkdom en het economische verval van onze stad bepaald in de periode 1380-1530. Het Bourgondische Brugge spreekt ook op vandaag nog sterk tot de verbeelding. Die periode is zonder twijfel één van de rijkste uit onze stadsgeschiedenis.

Brugge behoorde tot de grote steden van Europa met een bevolking van om en bij de 46.000 inwoners; enkel Gent en Parijs waren in dezelfde periode groter.

Vanaf de 12de eeuw kennen de Vlaamse steden een ware stadsontwikkelingsexplosie. Stedelijke nederzettingen met een versterking duiken op vanaf de 9de eeuw. Daar waar de ligging op natuurlijke verkeerswegen (over land of water) gunstig is en een politieke en sociale stabiliteit economische ontwikkeling mogelijk maakt, ontwikkelen zich snel belangrijke steden. Brugge is er een van, in Vlaanderen slechts overtroffen door Gent. Zeker reeds in de 12de eeuw vindt men een klasse van rijke handelaars, die als een stedelijke aristocratie (het zogenaamde patriciaat) omschreven wordt. Die handelaars zijn ook actief betrokken bij het politieke bestuur. Economisch verzekeren ze hun positie door zich te verenigen in gilden met een protectionistische structuur. Door een „verstandige“ huwelijkspolitiek slagen ze erin zich met de verarmde landadel te vermengen en zo hun sociale status te verhogen.

Eenmaal ze deze hoge sociale status hebben bereikt, zullen ze de levensstijl van de adel imiteren, ook in hun wooncultuur. De patriciërs zijn de bouwheren van de grote stenen woningen. In Brugge staat het onderzoek naar de vroege stenen woningen (12de - 14de eeuw) nog in de kinderschoenen. In Gent is het onderzoek reeds verder gevorderd. Daar zijn op vandaag reeds meer dan 150 stenen woningen uit die periode gelocaliseerd. Gent kan in de 12de eeuw als het „Manhattan“ van Europa omschreven worden. Door de gunstige ligging op de Schelde, voor het aanvoeren van bouw materiaal uit Doornik, werden in Gent zonder twijfel meer *Stenen* gebouwd.

Naast de patriciërs zijn ook de ambachtslieden een groep goed georganiseerde stadsbewoners. Vanaf de 13de eeuw manifesteren de „hand“-werkers zich. Conflicten met patriciërs en stadsbesturen zijn frekwent. Zeker vanaf de 14de

eeuw zijn ze georganiseerd in de zogenaamde „ambachtsbroedersschappen" en slagen ze er in een positie in het politieke bestuur te verwerven. Op het toppunt van hun macht bouwen ze verenigingslokalen : de bekende ambachtshuizen.

Rond 1469 telt Vlaanderen ruim 650.000 inwoners. Daarvan woont er 36% in de steden, wat veel is naar Europese maatstaven. Rond de steden wordt druk landbouw bedreven, noodzakelijk voor de voedselvoorziening. In Vlaanderen was door de sterke verstedelijking bijkomende graanaanvoer noodzakelijk.

In de 15de eeuw blijven onze steden niet van rampen gespaard. Pest en oorlogen (1436-1439; 1456-1458; 1482-1492) veroorzaken een sterke daling van het bevolkingscijfer (die in Brugge op 1/5 wordt geraamd). Niettemin is Brugge in de 15de eeuw een welvarende stad met een duidelijke kijk op de buitenwereld. Ze staat aan de top van de vernieuwingen op politiek en cultureel gebied, mede door de aanwezigheid van de hertogen van Bourgondië. De gunstige ligging ten opzichte van de zee maakt van Brugge de ideale plaats als draaischijf voor internationale handel. Gedurende de hele 15de eeuw worden werken uitgevoerd om de verbindingsweg met de zee in stand te houden. Hier kunnen verschillende luxenijverheden opbloeien. Zeker vermeldenswaard zijn de paternostermakers, de hoeden- en mutsenmakers, de bontwerkers, de lederbewerkers, de beeldsnijders en edelsmeden.

De luxe-produkten vinden in de Bourgondische welvaartsperiode (1400-1480) voldoende binnen- en buitenlandse „consumenten". Naast het Bourgondische hof en de hofhouding zijn talrijke stedelingen met een sterke koopkracht aanwezig en ook de wereldmarkt Brugge is een uitgelezen afzetgebied. Zeker twintig percent van de Brugse bevolking is actief in de internationale handel. Alle belangrijke zakenlieden en internationale handelsconcerns hebben hun zetel te Brugge. Meer dan een eeuw ervaring in geldhandel en makelaarswezen biedt de nodige garanties. Als de Nederlanden als geheel kunnen beschouwd worden als draaischijf van het internationaal kapitalisme, dan is Brugge de plaats waar de „courtiers" werkzaam zijn. De „courtiers" zijn de hotelhouders in de stad die als tussenpersoon optreden voor de Italiaanse bankiers en vaak tot de rijkste bewonersgroep behoren.

De cultureel-artistieke realisaties kunnen in een dergelijke periode niet anders dan hoogstaand zijn. Zowel op het gebied van de schilder- en de beeldhouwkunst, van de bouwkunst als zeker ook op dat van de muziek – waar een eigen nieuwe stijl (polyfonie) gecreëerd wordt – speelt Vlaanderen in Europa een toonaangevende rol.

Vlaanderen kon reeds rond 1400 bogen op een traditie van boekverluchting. In 1420 zijn er in Brugge zeker ateliers voor miniatuurschilderkunst bedrijvig, waarvan de bloei-periode zich situeert tussen 1440 en 1480, gelijktijdig met de schildersschool van Van Eyck en Memling. Kenmerkend in beide kunsttakken zijn het realisme en de ongeëvenaarde techniekbeheersing.

Talrijke kunstenaars zijn belangrijk in de zogenaamde Brugs-Gentse school (Loyset Liédet, Philippe de Mazarolles, Simon en Alexander Benning en de Meester van Maria van Bourgondië...).

De miniaturen betekenen nog steeds een belangrijke bron van informatie over het „dagelijks leven" rondom het Bourgondische Hof.

Grote kunstenaars als Jan Van Eyck, Hans Memling, Petrus Christus, wonen en werken in Brugge. Jan Van Eyck is tussen 1425-1441 in loondienst van de hertogen van Bourgondië, belangrijke mecenasen van die kunstat. Ook patriciërs, bankiers en ambtenaren bestellen paneelschilderijen zodat een talentvol meester in het Brugse milieu financieel best kan aarden.

Belangrijke en minder bestudeerde aspecten van het kunstleven in Brugge zijn de vroege tapijtkunst en de glasschilderkunst. In de tweede helft van de 15de eeuw zijn meer dan tachtig namen gekend van glasschilders, wat wijst op een zeer bloeiende tak van deze kunstnijverheid.

Er was ook een literaire produktie, waarvoor we de rederijkers schatplichtig zijn. Hun geschriften zijn deels ontspannend maar ook didactisch-moraliserend. In de steden en zeker ook in Brugge vormen zich tal van „Kamers van Rhetorika". De Kamer van de Heilige Geest zou in Brugge in 1428 door Jan van Hulst gesticht zijn. Rond 1474 wordt de rederijkerskamer van de Drie Santinnen opgericht.

Reeds omstreeks 1417 beschikt het Sint-Donaaskapittel van Brugge over een uitgebreide bibliotheek met een ontleeningsafdeling en een consultatie-afdeling. De boeken waren volgens de universitaire faculteiten geclassificeerd. De inwoners van Brugge konden zowel op literair als op hoogstaand wetenschappelijk niveau in die bibliotheek terecht.

In Brugge is reeds in de 15de eeuw een drukkerij actief onder de leiding van de Engelsman William Caxton.

Alle kunsttakken worden in de 15de eeuw gestimuleerd, zonder twijfel dank zij de culturele politiek van de Bourgondische hertogen : zij koppelen kunst aan hun figuur als prestige-element. Doordat de hoogste bevolgingsklasse

hun voorbeeld navolgt om hun imago te verzekeren, vindt kunst ook een voldoende afzetgebied in onze stad. Wordt het bouwen van huizen beschouwd als financiële belegging, dan heeft kunst veeleer de bedoeling de sociale status te beklemtonen.

Het prestige van de kunstenaars zelf kan niet vergeleken worden met de positie die ze op vandaag bekleden. Schilders, beeldhouwers, metselaars en steenhouders zijn in ambachten verenigd en artistieke creativiteit wordt bij wijze van spreken op één lijn gesteld met handenarbeid. Kunstenaars zijn succesvolle ambachtslieden. Kunstenaars die niet in officiële opdracht werkzaam zijn, produceren kunst die bedoeld is voor het ruime publiek en in die kunstuitingen moet het publiek zich ook kunnen herkennen. Daar ziet men dat het leven in de Bourgondische periode niet voor allen even rooskleurig is. De vrees voor epidemieën en oorlogen gedurende de volledige 15de eeuw wordt vaak op treffende wijze door de kunstenaars vertolkt.

Brugge is als dynamische stad in de Bourgondische periode een belangrijk centrum waar kunstenaars, rijke patriciërs, vrijgevochten ambachtslieden, ambitieuze politici naast elkaar leven en waar de kiem gelegd wordt voor een nieuwe vorm van samenleving. In de periode 1490-1520, met een gunstig politiek en economisch klimaat, neemt de bevolking toe en stijgt de levensstandaard. Dit houdt gevaren in voor de bereikte stabiliteit en de rijke culturele prestaties.

De Bourgondische tijd, een boeiende tijd; zijn we dan eeuwen te laat geboren ?

In de 15de eeuw heerst in Brugge wel een ware bouwwoede : talrijke grote huizen en gebouwen in baksteen worden opgetrokken : de rijkdom van de patriciërs zichtbaar gemaakt in steen.

Uit de 15de eeuw zijn geen gebouwen of interieurs ongeschonden bewaard gebleven. Talrijke functiewijzigingen, mode-aanpassingen, restauraties,... hebben op de gebouwen een onuitwisbare stempel gedrukt. In de speciaal op 13 september 1992 toegankelijke gebouwen zijn ruime getuigenissen van de 15de eeuw aanwijsbaar. De toevoegingen en wijzigingen uit latere eeuwen hebben alleen de geschiedenis van de gebouwen verdergezet.

Tijdens de Open Monumentendag 1992 worden veertien grote monumenten uit de 15de eeuw voor het publiek opengesteld. Hierbij wordt vooral de aandacht gevestigd op de *architectura major*. Dit is uiteraard een beperkte kijk op de wooncultuur en de bouwwereld in die periode. Om louter praktische redenen kunnen bepaalde facetten van het wonen van de gewone man moeilijk in het

daglicht worden gesteld. We denken hierbij aan eenkamerwoningen of *cameren*, die bij enkele godshuiscomplexen nog bewaard bleven. Ook de houtbouw was in de middeleeuwse stad kwantitatief beeldbepalend. De twee nog authentieke houten gevels – in het Genthof en in de Korte Winkel – dateren uit de 16de eeuw, maar geven nog een goed beeld van de middeleeuwse houtbouw.

De bezoeker krijgt door de veertien opengestelde monumenten vooral een inzicht in de rijkdom van de Bourgondische periode, die op een uitzonderlijke wijze nog tastbaar aanwezig is bij woningen of openbare gebouwen; versteende macht en pracht.

Gentpoort

Openingstijden : van 10 u tot 18 u.

Het is belangrijk om hier kort de geschiedenis van de Brugse stadsversterkingen te schetsen.

Historische schets

Opgravingen op de Burg (1987-1988) en vernieuwd historisch onderzoek hebben aangetoond dat het grafelijk castrum reeds vóór 851 versterkt was met een houten omwalling. De vroeg-middeleeuwse stad ontwikkelde zich rondom dit versterkte gebied.

In 1127 (na de moord op Karel de Goede) werd er werk gemaakt van een heuse stadsomheining; het woongebied werd omringd met grachten en paalwerk. Deze eerste omheining telde zes poorten. Het tracé van de omwalling liep van de Capucijnenrei over de Smedenrei, de Lane tussen Sleutelbrug en Jan Miraelstraat, het Jan Van Eyckplein, de Spiegelrei, de Verversdijk, de Groenerei, de Steenhoudersdijk, de Rozenhoedkaai en de Dijver tot aan het Minnewater (dit zijn de huidige binnenreien). De stadsoppervlakte bedroeg in het begin van de 12de eeuw ongeveer 86 ha. Die omwalling was versterkt en afgesloten met muren. Een restant ervan is te zien aan de Pottenmakersrei.

Brugge kende dank zij de economische bloei een belangrijke bevolkingsaan groei in de loop van de 12de en 13de eeuw. In 1275 werd de stadsuitbreiding in een akte vastgelegd en in 1297 startten de werken aan de tweede stadsomwalling, die de huidige binnenstad definitief begrensd. De historische binnenstad is ongeveer 400 ha groot.

Deze omwalling bestond uit dubbele grachten en aarden wallen, houten palissaden, stenen verdedigingsmuren en acht versterkte poorten, die toegang verleenden tot de stad en de voornaamste bolwerken voor de verdediging waren. Het uitzicht van deze acht poortcomplexen is niet gekend, want kort na de voltooiing moesten ze op bevel van de Franse koning gesloopt worden (dit gebeurde kort na 1328). Tien jaar later zouden ze opnieuw opgetrokken worden en bijna allen in de periode 1361-1369 herbouwd. Mathias Saghen en Jan Slabbaerd, meester-metselaars van de Stad, waren verantwoordelijk voor het project.

Mathias Saghen bouwde de Gentpoort (1361-1363) en in

samenwerking met Jan Slabbaerd de Kruispoort (1366-1367). Verder werkte Slabbaerd ook aan de Boeveriepoort (1367), de Smedenpoort (*na de maniere van de Boeveriepoorte*) (1368) en de Ezelpoort (*ghelike de Smedepoorte*).

De Katelijnepoort werd in die periode niet herbouwd.

Bij de belegering van Brugge in 1382 door de Gentenaars onder leiding van Filips van Artevelde, werden de Gent-, Kruis- en Katelijnepoort grondig vernield.

De Stadsmagistraat nam maatregelen om die zijde van de stad op een meer efficiënte manier te versterken. Een uniek document, bewaard op het Brugse Stadsarchief, bevat de gedetailleerde beschrijving van de te bouwen versterking.

Op het einde van de 16de en in het begin van de 17de eeuw werd de omwalling aangepast aan de sterk geëvolueerde aanvalstechnieken. Bastions werden gebouwd en een nieuw verdedigingsbolwerk Fort Lapin werd aangelegd buiten de Dampoort. Bastions zijn uitspringende gedeelten aan de vestingswallen met veelhoekige vorm om de poorten tegen een vuurgevecht te beschermen.

De 17de-eeuwse fortificatiewerken zijn gekend uit iconografische en archivalische bronnen.

In 1782 werd onder de Oostenrijke Habsburgers (Keizer Jozef II) bevel gegeven om alle stadspoorten te slopen. De Brugse Stadsmagistraat poogde dit te verhinderen, maar alle voorpoorten verdwenen.

In 1860-1870 lag een nieuwe moderniseringsvisie aan de basis van grootscheepse slopingswerken : de Boeveriepoort, de Katelijnepoort en het Dampoortcomplex verdwenen uit het stadsbeeld.

Toen verdwenen de meeste molens en werden de vestingen beplant. In 1899 tenslotte dempte men een gedeelte van de wallen tussen de Ezelpoort en de Handelskom.

Nu zijn nog vier stadspoorten bewaard waarvan de Kruispoort en de Gentpoort uit de 15de eeuw dateren, net zoals een gedeelte van de Poertoren aan het Minnewater.

Beschrijving van de Gentpoort

De Gentpoort werd gebouwd op een strategisch zeer belangrijke plaats, gericht op de weg Brugge-Gent.

In **1400-1401** sloot de Stadsmagistraat met twee grote Brugse aannemers, **Maarten van Leuven** en **Jan van**

Oudenaerde, een contract voor het bouwen van drie nieuwe poorten (Gentpoort, Kruispoort, Katelijnepoort), verbonden door verdedigingsmuren.

Het complex bestond uit :

- twee ronde torens verbonden door een lager gebouw, voorzien van één grote ruimte;
- één centrale doorgang met voldoende afsluitingsmogelijkheden en schietgaten;
- alle ruimten moesten met stenen gewelven worden overkluisd;
- twee valbruggen (van verschillende grootte op een stenen fundering);
- twee wenteltrappen in hoektorens aan stadszijde;
- een gevel aan stadszijde met vier vensters;
- zijgevels met uitkragende bogenfries waarin werpgaten verborgen zitten;
- een vast aantal schouwen.

Volgens dit contract werd de Gentpoort in **1407** voltooid. Het oorspronkelijke imponerende complex was gebouwd op de vestingen en door een voorpoort en twee valbruggen met de middenberm verbonden. In tegenstelling tot de Kruis- en Katelijnepoort die in witte natuursteen werden opgetrokken, is de Gentpoort volledig in baksteen gerealiseerd.

Het poortgebouw is aan stadszijde vlak afgewerkt en zit gevat tussen twee achzijdige traptorens. Centraal wordt het benedengedeelte doorbroken door een grote spitsbogige doorgang.

De torenrompen, die vroeger een sterk gesloten karakter hadden, zijn doorbroken door korfboogvormige ingangen. Omwille van een vlot voetgangersverkeer zijn er pas in de jaren 1950 doorgangen gemaakt. Het ligt wel in de bedoeling de oorspronkelijke toestand te herstellen.

Aan de gevel aan stadszijde wordt de benedenverdieping van de bovenverdieping gescheiden door een natuurstenen waterlijst, waarop vier hoge rondboognissen aanzetten. In de nissen zitten kruisvensters, onderaan gedicht met luiken en bovenaan met glas-in-lood. Maaswerk in de vorm van een drielob siert de boogvelden. De zijkanen van de vensters zijn met negblokken afgezoomd. Deze architecturale elementen zijn eigen aan de burgerlijke bouwkunst van dat ogenblik.

Opbouw en vormgeving van stadspoorten zijn zeer gelijkend in de diverse Noord-Westeuropese steden. Iedere stad integreert echter de architectuur in haar lokale traditie.

Het beeldnisje bovenaan bevat een beeldje van de pestheilige Adriaan. De hogere veelzijdige hoektorens zijn met geknikte tentdaken afgedekt.

De doorgang tussen de torens wordt achtereenvolgens door een spitsbogig tongewelf, een kruisribbengewelf en een tongewelf overkluist. De kruisribben rusten op mooi beeldhouwde, maar nu sterk vervuilde kraagstenen.

De doorgang was afgesloten met poortdeuren die uit twee afzonderlijke vleugels bestonden, in het midden samenkomend en nogmaals met een sluitboom afgegrensd; de balksleuf waarin de draaiende sluitboom werd opgeborgen wanneer de poort openstond is goed zichtbaar. In de grote deuren zat nog een kleine loopdeur. Achter de deur kon het valhek of de hamei worden neergelaten.

Aan de kant van het water is het middengedeelte tussen de torens met een driedubbele overkraging gebouwd.

De zijgevels en de torens worden doorbroken door schietgaten, vensteropeningen en steigergaten. De schietgaten konden afgesloten worden met houten luiken. De vorm van de schietgaten wisselt af : nu eens een eenvoudige spleet, dan een grotere opening aangepast aan het gebruik van donderbussen.

In de zijgevels zijn werpgaten (of machicoulis) zichtbaar voor het werpen van pek (gebruikt tot vuurwapens ruimer verspreid werden).

Men kan de grote bovenzaal bezoeken via de wenteltrap in de linkerdoorgang. Deze imposante overwelfde ruimte geeft de bezoeker een beeld van de ware omvang van dergelijk middeleeuws verdedigingsbolwerk. In de zaal verbleven de poortwachters. Bij de grote haard konden zij zich warmen. Sporen van de aansluiting met de stadsmuur zijn duidelijk afleesbaar. Ook de plaats van het valhek is zichtbaar.

Waar zich de toiletten bevonden kan niet meer aangeleend worden.

De Gentpoort werd in 1956 gerestaureerd naar plannen van architect Luc Viérin. De stadspoorten hebben momenteel geen functie meer, maar worden als restanten van ons verleden gekoesterd als waardevolle monumenten.

Deze poort wordt tijdens de zomermaanden als werklokaal van het Jongerenproject OMD Brugge gebruikt.

De Gentpoort is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 13 augustus 1953.

Krom Genthof 1, het Oosterlingenhuis

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u.

Pas rond 1250 lijkt de Duitse Hanze voet aan wal te krijgen in Brugge. Haar eerste privileges dateren uit 1252 en 1253 en houden verband met gastrecht en stapelrecht. Gezien de protectionistische ingesteldheid van de Brugse Stadsmagistraat lopen de verhoudingen niet altijd van een leien dakje. Verscheidene malen verlaten de Oosterlingen Brugge voor andere steden, waar ze op grotere privileges mogen rekenen.

De Duitse kooplieden gebruiken in de 13de en 14de eeuw diverse huizen en stapelplaatsen in Brugge en beschikken niet over een eigen natiehuis. In feite is dit belangrijk geweest voor hun verhouding met de plaatselijke bevolking. Hun bijeenkomsten houden ze steeds in het Karmelietenklooster in de Carmersstraat.

De Hanze is opgedeeld in drie groepen : de kooplieden uit Wendische en Saksische steden, die uit de Westfaalse en Pruisische steden en tenslotte die uit Skandinavië, Gotland en de Baltische Staten. Daarom worden zij gemakshalve Oosterlingen genoemd. Het waren heel belangrijke handelspartners.

In de periode tussen 1451 en 1457 ontstaat opnieuw een grote breuk tussen de Hanze en de Bruggelingen. De Oosterlingen wijken uit naar Utrecht. Die afwezigheid betekent voor Brugge een belangrijke financiële aderlating. Daarom stelt de Stadsmagistraat alles in het werk om ze terug binnen Brugge te krijgen. Grote toegevingen werken dit in de hand : behoud van alle privileges, een schade-loosstelling van 2000 ponden en bovendien een huis dat als kantoor en consulaat kan fungeren. Dit huis moet aan een plein gelegen zijn, waardoor het verhandelen van waren vergemakkelijkt zou worden.

Aan zo'n aantrekkelijk voorstel kunnen Oosterlingen niet weerstaan. In 1458 stelt de stad hen een huis in het Krom Genthof ter beschikking.

Het huis is in steen opgetrokken *tooter eerster stage ende voort van houte met teen overspronghen ter tweeter en derder stagen* (L. Ennen, *Zur Geschichte der Hansische Häuser zu Brügge und Antwerpen* in : *Hansische Geschichtsblätter*, Leipzig, 1873, p. 63).

Naar ontwerp van de Brugse meester-metselaar **Jan vanden Poele** († 1526), wordt in **1478** een volledig nieuw,

groots bakstenen gebouw opgetrokken. Van hem zijn in Brugge drie belangrijke realisaties geheel of gedeeltelijk bewaard. Bovendien het Oosterlingenhuis is hij vanaf 1480 betrokken bij de bouw van de kooromgang en de kranskapellen van de Sint-Salvatorskerk (die werken waren bij zijn dood nog niet voltooid). Ook bij het ontwerp van de reiegevels van het Landhuis van het Brugse Vrije speelt hij een belangrijke rol.

Na de bouw van het Oosterlingenhuis, dat als een prachtige vertolking van Brugse baksteenarchitectuur kan beschouwd worden, bekleedt Vanden Poele meermaals belangrijke functies in het ambacht van de metselaars.

Wat van het Oosterlingenhuis vandaag nog overblijft, geeft slechts een klein, vertekend beeld van wat het oorspronkelijk geweest is.

Verscheidene iconografische documenten geven ons een goed idee van de oorspronkelijke toestand. Ook een beschrijving uit 1602 van Johann Hardenrath, burgemeester van Keulen, geeft ons nauwkeurige inlichtingen (L. Ennen, o.c., pp. 46-47).

Het huis bestond uit een hoofdgebouw, met aan de linkerzijde een veel lager bijgebouw van slechts twee bouwlagen. Daarvoor lag een ommuurde binnenplaats aan de kant van het Krom Genthof. Dit gebouwtje was van veelzijdige hoektorentjes voorzien. Het hoofdgebouw telde vijf bouwlagen, de beide zolderniveaus meegerekend. De voor- en achtergevels waren met een schermgevel afgewerkt. De vier hoeken waren van veelzijdige hoektorens voorzien. Het gebouw was 22 meter hoog. Als we daarbij de grote traptoren rekenen was de totale hoogte 53 meter. Nu bereikt de kroonlijst slechts een hoogte van 12,70 meter. De voor- en achtergevels waren vijf traveeën breed en de vensteropeningen per travee geval in geprofileerde rondboognissen. Boven de vensters stak rijk maaswerk in laatgotische stijl. Slechts enkele restanten daarvan bleven bewaard. Dit is typisch voor alle schermgevels uit de 15de en 16de eeuw. De gevarieerde maaswerktekeningen getuigen van de vindingrijkheid van meester-metselaar Jan vanden Poele. Hij mag dan ook worden beschouwd als de vernieuwer van de lokale baksteenarchitectuur. Maaswerkversieringen zullen tot een eind in de 17de eeuw de Brugse bouwstijl kenmerken.

De hoofdtoegang met bordes was eveneens spitsboogvormig met rijke profileringen. Boven de ingang bevond zich een schild met de rijksadelaar. De hoge traptoren was zeer opvallend in het stadsbeeld. Hij werd trouwens beschouwd als een van de zeven wonderen van Brugge.

Boven het hoofdgebouw ging de zeshoekige toren over in een ronde bekroning dank zij een uitkragende natuur-

stenen lijst, die meteen de aanzet vormde voor nog drie grote en drie kleine flanketorentjes. De torentjes waren door een *net* van luchtboogjes met de traptoren verbonden. Een sierlijke spits bekroonde de toren, waarop het beeld van keizer Frederik III was geplaatst. Het is gekend dat het beeld op 10 juli 1481 werd aangebracht.

In 1553 verlieten de Oosterlingen definitief Brugge en kozen hun nieuwe commerciële zetel in Antwerpen.

Het economisch verval in onze stad was toen reeds niet meer af te remmen. In 1582 werd de toren door brand geteisterd maar opnieuw hersteld. In 1666 werd een stadssubsidie verleend van *'t repareren van alle de torreken ende schaillewerck, dat heel vervallen was* (Stadsarchief Brugge, Ferieboec 1665-1667, f. 101v). Dit betekent dat het gebouw naar waarde werd geschat. Een vroeg voorbeeld van monumentenzorg met overheidssteun.

In de loop van de 18de eeuw kwam het gotische gebouw in verval en ongeveer de helft van het huis werd gesloopt. In 1866 kwam een nieuw poortgebouw tot stand.

Het Oosterlingenhuis bezit nog belangrijke getuigenissen van de oorspronkelijke 15de-eeuwse constructie.

De **voorgevel** heeft een hoge plint in Lediaanse kalkzandsteen, en twee (in de eerste en vijfde travee) oorspronkelijke keldervensters in spitsboognissen (de spitsboognis in de derde travee is niet oorspronkelijk) en de rechthoekige keldertoeegang. Een spoor van de vroegere ingang tot het pand is nog zichtbaar. Boven elk (nu gewijzigd) venster zitten ontlastingsboogjes en maaswerk waarvan enkel de helft bewaard bleef.

De achtergevel aan de Gouden Handrei heeft identieke vensterwijzigingen ondergaan (verlagen van de dorpels, verandering in segmentboogvorm en halveren van het maaswerk).

Zoals vermeld bevindt de toegang zich nu in een gebouw dat in 1866 werd bijgebouwd. Men komt binnen in een grote hal. Links, via een trap, komt men in een middengang die toegang geeft tot de salons.

Aan de straatzijde bevindt zich een ovaal salon daterend uit het einde van de 18de eeuw of het begin van het 19de eeuw (in een overgang van Directoire naar Empirestijl). Aan de kant van de Gouden Handrei zijn de 15de-eeuwse moer- en kinderbalen en sporen van spreidseel nog aanwezig. De moerbalk rust op geprofileerde consoles.

Naast het ovale salon bevindt zich een kleine overwelfde ruimte die als *cunthor* fungeerde : de kantoor- en archief-

ruimte van de Hanze.

Via een 19de-eeuwse trap bereiken we de verdieping waar we vooral letten op de **gepolychromeerde balken** aan de straatzijde. De decoratie aangebracht met een sjabloon-techniek is een uniek voorbeeld in Brugge. De rode en donkergroene met bladgoud opgehoogde florale motieven lijken uit de renaissance-tijd te dateren.

Alle moer- en kinderbalken zijn in 1988 van hun pleisterlaag ontdaan. Toen ontdekte men de beschildering maar ook de versierde balksleutels en de kraagstenen met rijksadelaars.

De polychromie werd geconsolideerd door de restauratieploeg van het Bestuur van Monumenten en Landschappen.

Op de Open Monumentendag kan men ook **de kelders** bezoeken, waarvan de toegang zich bevindt in de inkomhal. De kelders zijn overkluist met graatgewelven. Oorspronkelijk hadden de kelders wellicht houten zolderingen, die in een latere bouw fase door bakstenen gewelven werden vervangen. De aanzet van de vroegere hogere traptoren is nog herkenbaar. Ook trekt een gedenksteen uit 1612 onze aandacht.

Het Oosterlingenhuis is als monument beschermd bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974. Een restauratie is gepland door de huidige eigenaar.

3

Mariastraat, Onze-Lieve-Vrouwekerk - de praalgraven van Karel de Stoute en Maria van Bourgondië

Openingstijden : van 14 u tot 18 u.

Historische schets

De gotische Onze-Lieve-Vrouwekerk werd als driebeukige kruiskerk met polyonaal koor opgetrokken in de 13de eeuw op de plaats van een Romaanse kerk. Het schip telt drie beuken, waarvan de middenbeuk hoger is dan de zijbeuken (basilicaal kerktype). Het schip en de westgevel werden in de eerste helft van de 13de eeuw gebouwd in Scheldegotiek.

In 1270-1280 werd een koor gebouwd in een meer geëvolueerde gotische stijl, die invloed vertoont van de klassieke Franse gotiek. Rond het koor werden een kooromgang en kranskapellen gebouwd. Aan de buitenkant wordt deze koorruimte ondersteund door een sierlijk uitgewerkt steunberen- en luchtbogenstelsel. Zowel het koor als het schip tellen vijf traveeën.

In de bouwcampagne 1270-1340 werd ook de 122 meter hoge bakstenen toren opgetrokken. Die staat ingeplant op het noordelijk transept. De spits van de toren werd toegevoegd in de 15de eeuw.

In de 14de en 15de eeuw werden een noord- en een zuidbeuk bijgebouwd, zodat de Onze-Lieve-Vrouwekerk nu een vijfbeukige kerk is. Omstreeks 1465 werd tegen de noordmuur van de toren het paradijsportaal gebouwd in Brabantse gotiek (gerestaureerd in 1983). Oorspronkelijk een ingang, werd het in 1830 als doopkapel en recent als bidkapel ingericht.

De stenen kruisribbengewelven van schip en koor werden pas in 1762 aangebracht ter vervanging van houten gewelven.

Op deze Open Monumentendag richten we echter vooral de aandacht op **de praalgraven** van Maria van Bourgondië en Karel de Stoute in het koor. Wij vragen de bezoekers niet te vergeten dat ze zich in een kerkruimte bevinden en dat eerbied en stilte wenselijk zijn.

Vóór we de praalgraven bewonderen, willen we er op wijzen dat we vanuit de koorruimte de bidkapel van de familie van Gruuthuse kunnen opmerken. Een bezoek in het Gruuthusemuseum waar de tentoonstelling over Lodewijk van Gruuthuse loopt is zeker een aanrader. In het museum kunnen we dan vanuit de bidkapel het koor bewonderen. Ook in het koor worden kunstvoorwerpen uit de periode van Lodewijk van Gruuthuse tentoongesteld.

Karel de Stoute en Maria van Bourgondië zijn twee belangrijke vertegenwoordigers van het huis van de Bourgondiërs in de 15de eeuw. Het grafmonument van Karel de Stoute is van jongere datum en in een andere stijl dan dat van zijn dochter Maria van Bourgondië. Vooraleer we deze kunstwerken in detail bestuderen geven we eerst enkele biografische gegevens over deze vorsten.

Karel de Stoute is op 10 november 1433 geboren als zoon van Filips de Goede en Isabella van Portugal. Op zevenjarige leeftijd, in 1440, huwt hij met Catharina, dochter van koning Karel VII van Frankrijk. Zij overlijdt echter reeds in 1446. In 1454 huwt hij voor de tweede maal, met Isabella van Bourbon († 1465). Zijn enige erfgename, Maria, wordt geboren op 13 februari 1457. In juni 1467 volgt Karel zijn

vader Filips op. Op 3 juli 1468 huwt hij, voor de derde maal, met Margareta van York, zuster van koning Edward IV van Engeland. De inzegening van dit huwelijk gebeurt in Damme en nog dezelfde morgen wordt het jonge echtpaar luisterrijk ontvangen in Brugge, waar nog dagenlang werd gefeest. De Gouden Boomstoet is een blijvende herinnering aan dit feest.

Karel de Stoute sneuvelt op 5 januari 1477 in Nancy tijdens één van zijn veroveringstochten. Het verhaal van de overbrenging van het lijk naar Brugge is bijzonder enigmatisch en blijft tot op vandaag onopgelost. Resten van het gebeente werden bij de opgravingen in het koor van de kerk in 1979 niet teruggevonden. Na zijn dood wordt Karel voorlopig bijgezet in de Sint-Joriskerk van Nancy, waar in 1506 een stenen grafmonument voor hem wordt opgericht. De resten van Karel de Stoute worden door de Elzassers en Loreinen als een overwinningstrofee beschouwd. In 1550 worden op initiatief van Keizer Karel stappen ondernomen om de resten van zijn overgrootvader naar Brugge te laten overbrengen, in een praalgraf dat naast dat van zijn dochter in de Onze-Lieve-Vrouwekerk zou worden opgericht. Dit gebeurde erg tegen de zin van Nancy. De ontgraving zou volgens sommige historici snel en zonder juiste aanduidingen zijn gebeurd, zodat mogelijk een verkeerd gebeente werd opgegraven. Dit ontgraven gebeente zou drie jaar onderweg zijn geweest om de route Nancy-Brugge af te leggen... een raar verhaal. Het gebeente van Karel de Stoute werd voorlopig in het graf van Maria van Bourgondië bijgezet (sporen van het maken van een opening zijn bij de opgravingen wel opgemerkt).

Praalgraf van Karel de Stoute 1558-1563

Het was tenslotte Filips II die in 1558, twintigduizend ponden ter beschikking stelde voor het maken van het praalgraf. De brief van Filips II aan het Rekenhof in Brussel bleef bewaard : ... *de faire bastir et construire en l'église de Notre Dame en notre Ville de Bruges une nouvelle tombe et sépulture... de la mesme grandeur de la sépulture de feu Madame Marie... le tout à l'antique de pierre de touche d'alabastre et de ramssche steen bien polly, estoffé et doré, conforme au concept et les patrons sur ce faitz et dressez et signez sur let dos par notre audiercer... l'an de grace mil cinq cens cinquante huyt.*

Die brief geeft heel wat inlichtingen over het uitzicht van het grafmonument. Alhoewel de 15de-eeuwse vormgeving van het monument van Maria van Bourgondië moest gevolgd worden, was een decoratie à l'antique opgelegd. De renaissancestische stijlenmerken zijn inderdaad veelvuldig aanwezig.

Als steensoorten werden marmer van Rance (in Henegouwen) en albast gekozen.

Mogelijk is de grote renaissance-kunstenaar **Cornelis Floris** uit Antwerpen de ontwerper. Het bronzen beeld werd uitgevoerd door zijn leerling **Jacob Jonghelinck**. De volledige afwerking ter plaatse werd wel aan Bruggelingen toevertrouwd. De heraldische motieven die op beide zijwanden zijn aangebracht werden onder het toeziende oog van de wapenkundige Cornelis Gailliard gerealiseerd. De houten, nu verdwenen custodes op het ligbeeld werden gestoffeerd en gedecoreerd door Marcus Gerards. Het was gebruikelijk om beelden af te dekken om ze te vrijwaren van stof en ze slechts op feestdagen zichtbaar te laten. Het houwen van de marmeren tombe werd toevertrouwd aan de Bruggelingen Joos Aerts en Jan de Smet.

Jacob Jonghelinck (1530-1606) uit Antwerpen die het bronzen ligbeeld realiseerde heeft vele opdrachten uitgevoerd voor koningen en prinses, maar het Brugse praalgraf was zijn eerste belangrijke bestelling. Na de uitvoering in 1563 benoemde Filips II hem tot hofbeeldhouwer en -medailleur. Een bewijs dat zijn werk naar waarde werd geschat.

Op de stenen sarcofaag rust het bronzen (oorspronkelijk volledig verguld) ligbeeld van Karel in een biddende houding. Zijn gekroonde hoofd rust op een kussen met borduurwerk en zijn voeten leunen tegen een leeuw, symbool van moed en kracht. De wapenuitrusting, de strijdhandschoenen en stormhelm zijn 16de-eeuws, dus eigentijds aan de realisatie van het kunstwerk. De zoom van zijn rok is met wapentrofeeën in renaissancestijl versierd. De kanten van de sarcofaag zijn versierd met schilden, teksten en motieven in verguld koper en email. De twee lange zijden tonen de stamboom aan moeders- en vaderszijde, aan de voet het hertogelijke blazoën en aan de hoofdzijde de epitaaf. Beeldjes van de vier evangelisten beklemtonen de hoeken. Deze zijn in renaissancestijl in tegenstelling tot deze op het graf van Maria. Bij de genealogieën op de zijwanden zien wij ook duidelijk renaissanceversieringen met nimfen die de verschillende blazoenen dragen.

Maria van Bourgondië werd geboren in 1457. Na de dood van haar moeder Isabella van Bourbon groeit ze op in het Prinsenhof in Gent en wordt er door hofdames opgevoed. Margareta van York wordt in 1468 haar stiefmoeder. Tussen beiden ontstond een hechte vriendschap. Vanaf haar prille jeugd ontbreekt het de rijke, begerenswaardige Maria niet aan kandidaat-echtgenoten. Verschillende van deze pretendents zijn bekend, haar vader kiest Maximiliaan, zoon van de Duitse keizer als beste partij.

Door de onverwachte dood van Karel de Stoute in Nancy in 1477 staat de jonge hertogin plots voor een moeilijke

politieke taak. Men maakt gebruik van haar onervarenheid en jeugd om dadelijk privileges af te dwingen (het Groot Privilege 11 februari 1477), waarbij de steden weer een grote vorm van autonomie verkrijgen.

Na de bloedige opstand van de ambachtslieden tegen de door haar vader aangestelde patriciërs in maart en april 1477 wordt Maria verplicht ook aan de ambachtslieden nieuwe privileges toe te kennen. Zo krijgen ze belangrijke posities in het stadsbestuur.

Haar huwelijk met Maximiliaan vindt plaats op 18 augustus 1477. Een huwelijk met duidelijk politieke doeleinden : Vlaanderen tegen een annexatie met Frankrijk behoeden. Het huwelijk leek succesvol en gelukkig. Drie kinderen worden geboren, waarvan twee in leven blijven : Filips de Schone, vader van Keizer Karel, en Margaretha van Oostenrijk.

Maximiliaan zal na de vroege dood van Maria in 1482 een politiek voeren die in het verlengde ligt van die van de Bourgondische hertogen.

Praalgraf van Maria van Bourgondië 1490-1502

Het praalgraf van Maria werd in 1490 door Maximiliaan van Oostenrijk besteld.

De makers van het ligbeeld zijn de Brusselse beeldhouwer **Jan Borman** die voor het ontwerp instond en **Renier van Tienen** die het beeld heeft gegoten. In 1502 was het monument afgewerkt.

Maria van Bourgondië is afgebeeld met rijk gedrapeerd kled en hoofddekse. Haar gekroonde hoofd rust op een kussen en haar voeten steunen op een hond, symbool van trouw. De sarcofaag van zwarte marmer is aan de zijkanten versierd met de stambomen van de beide ouders met wapenschildjes opgehoogd met email.

Alle schildjes zijn vastgemaakt op de takken van een boom. Daartussen zitten engelen. De stijl van de versieringen is duidelijk laatgotisch en staat sterk in contrast met die van het graf van haar vader. Aan de voetzijde is haar blazoën afgebeeld en aan de hoofdzijde het epitafa.

Beide grafmonumenten werden in 1806 naar de Lanchalskapel verplaatst. Het duurde tot 1982 voor ze hun oorspronkelijke plaats in het hoogkoor terugkregen. Die verplaatsing is wel gepaard gegaan met interessante archeologische ontdekkingen. De opgravingen werden tussen 1979-1982 uitgevoerd onder leiding van stadsarcheoloog Hubert De Witte.

De grafkelder van Maria van Bourgondië werd volledig

onderzocht en is nu ook zichtbaar. Ze is vrij sober versierd. Bij het onderzoek van het skelet bleek ook duidelijk dat het dodenmasker van Maria werd gebruikt voor het maken van dit beeld. In de grafkelder bevond zich nog een loden doosje met een opschrift, waarin oorspronkelijk het hart van haar zoon Filips de Schone, was opgeborgen.

Onder de koorvloer kunnen we beschilderde graven bekijken. De oudste dateert uit het einde van de 13de eeuw. We staan in bewondering voor de sierlijkheid van de snel aangebrachte decoraties...

De Onze-Lieve-Vrouwekerk is als monument beschermd bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1938.

4

Markt, de Halletoren

Openingstijden : van 10 u tot 17 u

Let op : de bezoekerscapaciteit van de Halletoren is erg beperkt. Er worden slechts 70 personen tegelijk toegelaten.

De moedigen onder de OMD-ers kunnen op 13 september de 366 treden beklimmen, wat toch een unieke ervaring blijft !

We geven eerst een korte beschrijving voor we de bouwgeschiedenis toelichten.

De toren is opgetrokken op een vierzijdig grondplan. Op het gelijkvloerse niveau is een grote toegangspoort in de massieve hallevleugel uitgespaard.

Vanop de fraaie balkon boven de poort werden de hallegeboden voorgelezen. Daarnaast zitten twee nissen. Een beeldnis met Mariabeeld, in 1911 gemaakt door de Brugse beeldhouwer Michiel D'hondt, is geïnspireerd op het oorspronkelijke ontwerp van Lanceloot Blondeel. De nis is afgewerkt met zuilen en schelpmotieven en bekroond met een beertje met het wapen van Brugge.

De massieve toren is opgebouwd uit drie geledingen : twee vierkante in baksteenmetselwerk en een achtkantige in witte natuursteen, met een totale hoogte van 82,70 meter.

De **onderste geleding** is zeer gesloten. Een grote vensteropening verlicht de zgn. *tresorierkamer*. Links en rechts daarvan steken gedichte spitsboogvensters. Boven het

grote venster is er een tweede balkon, gevat in een Tudorboognis. Twee waterlijsten in witte natuursteen geven een horizontaal accent aan dit eerste element. De eerste geleding wordt bekroond door een hoge en fijn uitgewerkte borstwering, aan iedere zijde aanzettend op een spitsboogfries. Op elke hoek staat een opengewerkt arkelorentje. De borstwering is zeer fijn uitgewerkt en getuigt van het meesterschap van de Brugse meester-metselaars.

De **tweede geleding**, eveneens in baksteenmetselwerk versmalt en is hoger dan de zware onderbouw. Spitsboogvensters doorbreken de gevelvlakken en aan de kant van de Markt zit centraal het wapenschild van Koning Boudewijn, gevat in een natuurstenen omlijsting. Ook deze geleding wordt door een gaanderij afgewerkt. De vier hoeken zijn met ranke torentjes beklemd. De gaanderij is in tegenstelling tot deze aan de eerste geleding volledig in witte natuursteen.

De **derde geleding** heeft een achtkantig grondplan en is volledig in witte natuursteen opgetrokken. Kleine luchtbogen verbinden die hoektorentjes van de tweede geleding met de zogenaamde lantaarn. Het onderste deel is aan ieder zijde met een grote schietgleuf doorbroken. Daarboven komen de wijzerplaten van het uurwerkmechanisme.

Iedere zijde is doorbroken door hoge sierlijke galmgaten, waarin spitsboogvormige vensters steken.

De top is afgewerkt met een kroon, zoals het een sierlijk kunstwerk betaamt.

De bouwgeschiedenis van de *hallen* is eigenlijk onvoldoende bekend. Men vermoedt dat reeds in het begin van de 13de eeuw een halle bestond, gezien het inrichten van jaarmarkten vanaf 1200, en het bestaan van hallen in Ieper (voor 1230) en Damme (1241).

In 1280 vernielt een grote brand belangrijke delen van de 13de-eeuwse constructie. De juiste omvang van de schade blijft echter onbekend. Sommige historici menen dat het volledige gebouw vernield was, anderen denken dat grote delen bewaard bleven en konden hersteld worden. Waarschijnlijk is deze laatste hypothese correct, alhoewel stijlkritisch een exacte datering heel moeilijk is.

Volgens de bouwstijl dateert de vierkante geleding van de *halletoren* uit de eerste helft van de 13de eeuw. Vermeldingen in de stadsrekeningen wijzen erop dat in 1345-1346 de vierkante geledingen worden afgewerkt. In 1389 wordt het Belfort door een hevige storm geteisterd. Herstellingen en aanpassingen gebeuren in 1394 en 1395, onder de leiding van **Jan van Oudenaerde**. Deze meester-metselaar was enkele jaren later ook betrokken bij de bouw van de Gentpoort (zie nr. 1). De acht galmgaten van de tweede

vierkante geleding worden onder zijn leiding verbouwd en de galerij met de hoektorentjes wordt opgetrokken of hersteld. De ingenieuze constructie van de hallezalen met de prachtige gebinten wordt in de loop van de 15de eeuw tot tweemaal toe hersteld en verstevigd.

Voor de werken aan de *toren* in de 15de eeuw interesseren ons op deze Open Monumentendag.

In 1449-1450 brengt men aan de kant van de Markt een uurwerk aan, geleverd door Athonis Goossins.

In 1466 wordt aan de noordgevel het balkon voor de pijpers toegevoegd door **Cornelis Tielman** (zie Jeruzalemkapel nr. 8).

Tussen 1482 en 1486 bouwt men bovenop de vierkante torenromp een hoge achthoekige constructie, met daarop een houten spits met het beeld van Sint-Michiël als bekroning. Lieven van Boghem uit Brussel treedt op als leverancier van de natuursteen. Meester-metselaars **Paul** en **Josse Roelins** voeren het metselwerk uit. Waarschijnlijk mogen zij als de ontwerpers worden beschouwd. Beiden waren bekende meester-metselaars in Brugge. De houten spits, drie verdiepingen hoog, wordt uitgevoerd door Jan Cokart, Pieter van den Voorde en Cornelis de Bavelare, eveneens naar het ontwerp van Josse Roelins. Het beeld van de heilige Michiel was gemaakt door Eeuwout van den Kelnare.

De houten torenbekroning was geen lang leven beschoren. Op 25 januari 1493 vernielt een brand de spits volledig. Een kleurrijk relaas leest men in de *Excellente Cronique van Vlaenderen* (Antwerpen, 1531, fol. 64) : *so varre dat den torre al verbrande dye gheheele cappe ende al thoute werck tot up die vaulte daermen tlof tsavents speilt (...)* *Sinte Michiel dier up stond viel metter spille upt dack daer t'grote schade dede.*

Hetzelfde jaar ruimt men de schade op en worden herstellingswerken uitgevoerd. In 1499-1501 wordt de spits heropgebouwd door meester-timmerman François Bruhault.

In 1523 verontrust de toestand van de toren de Stadsmagistraat danig, vooral door het overhellen in de richting van de Wollestraat. Verscheidene meester-metselaars werden uitgenodigd om de stevigheid van de constructie ter plaatse te controleren : *Alzo omme te remedie ten grootten dangieren daerof die van den college gheadverteirt waren dat den torre van der halle stont omme te vallen ende ruyne te ghane, de zelve van den college ontbooden diversche werclieden van Ghent, Bruessele, Andwerpen ende Mechelen, den*

welcken zy den zelve torre deden visiteren (L. Gilliodts-Van Severen, *Le carillon de Bruges, Essai d'Archéologie brugeoise*, dl. I, 1912, p. 66).

De conclusie van dit onderzoek bleef niet bewaard.

In 1528 laat men verstevigingswerken uitvoeren door Cornelis vanden Westhuuse. In 1554 versterkt steenhouwer Joos Aerts de torentjes op de hoeken van de tweede gaanderij. Op dat ogenblik meet men nog eens de inclinatie en brengt men zware natuurstenen hoekpijlers aan.

In de loop van de 16de eeuw worden ook de hallevleugels gewijzigd (nieuwe portalen en vensteropeningen) met de gaanderij in renaissancestijl aan de kant van de Oude Burg. De vensteropeningen op de verdieping van de gevels op de binnenkoer dateren uit de periode 1561-1564.

Het uurwerk wordt tussen 1562 en 1567 naar het achthoekige torengedeelte verplaatst en op de vroegere plaats van het uurwerk komt vanaf 1590 steeds het wapenschild van de regerende vorst (zoals nu dat van het Belgische koningshuis erin prijkt). In 1619 leidt meester-metselaar Jerom Stalpaert (onder meer de bouwmeester van het ambachtshuis van de metselaars, Steenstraat 25) de restauratiewerken aan de eerste gaanderij van de toren. De overhelling van de toren bedraagt dan 55 cm.

Tussen 1675-1690 wordt een nieuwe beiaard gebouwd, geleverd door de Antwerpse meester-klokkegieter Melchior de Haze. Het nieuwe klokkenspel genoot algemene voldoening. In 1722 wordt de inclinatie van de toren nogmaals gecontroleerd naar aanleiding van het plaatsen van de zogenaamde Heilig-Bloedklok.

Men vreest dat het gewicht van deze grote klok, gegoten door Guillaume Willockx, de stabiliteit van de toren in gevaar zou brengen. De overhelling is dan echter verminderd tot 41 cm en de klok wordt zonder verdere paniek opgehangen.

In 1741 verwoest een hevige brand voor de tweede maal de torenspits. Kroniekschrijver Ph. Ledoux beschrijft de ramp als volgt : *op den 30 april 1741 ontstond hier een grauwsaam onweder van windt, donder ende blixem die ten elf uren en alf voor middagh geslaegen is in het opperste van den hallentoren, ende geheel afgebrandt, de clocken gesmolten ende alles vernielt door de vlammen, doch zonder voordor ongelücken waer vooren men bevreest was* (Ledoux P., *Alle de wetten de Stadt Brugghe*, dl. II, fol. 1300).

De schade schijnt zich te beperken tot de klokken en het

gebinte. Het muurwerk was wel aangetast, maar constructief niet beschadigd. Na de brand wordt een deel van de kroonversiering van de toren afgenomen en vervangen door een stomp dakje. Aan de binnenzijde van de toren waren de witte natuurstenen steunpijlers beschadigd en ze werden dan ook gedeeltelijk door ongeprofileerde exemplaren in blauwe hardsteen vervangen. Het gewelf boven de H.-Bloedklok wordt herbouwd en de vier torentjes van de tweede geleding worden verankerd.

Klokkengieter Georges Dumery uit Antwerpen krijgt de bestelling voor een nieuwe beiaard en A. De Hont levert een nieuw uurwerk met speelmechanisme.

Bij die herstellingswerken wordt voornamelijk aandacht besteed aan de vernieuwing van de klokken voor de beiaard en weinig aan de afwerking van de constructie zelf. Pas in 1822 zal, bij de bouw van de nieuwe kroon, het metselwerk van de toren verfraaid worden, geïnspireerd op de monumentale sporen.

Uit deze beknopte gegevens blijkt dat aan de hallen en het belfort bestendig gebouwd, verbouwd en gerestaureerd werd, wat eigen is aan een monument dat een 700-jarige geschiedenis achter de rug heeft.

De jongste grondige restauratie gebeurde tussen 1964-1975 naar een ontwerp van de Brugse architect Maurice Vermeersch.

Opnieuw werd extra aandacht besteed aan de stabiliteit van de toren. De helling, duidelijk zichtbaar met het blote oog, werd op een wetenschappelijke manier bestudeerd. Men stelde vast dat de drie grote geledingen niet op dezelfde manier uit hun as staan. De eerste geleding heeft een overhelling van 13 cm (0,9 %), de tweede vierkante geleding 35 cm (1,6 %) en de 15de-eeuwse achthoek 31 cm (1,2 %). Bij de bouw van de tweede geleding was de toren reeds aan het overhellen. Toen reeds werd een correctie van 24 cm naar het westen toe uitgevoerd. Die correctie bleek te groot en op het ogenblik van de bouw van de achthoek werd de constructie met 4 cm naar het oosten verschoven.

De gemiddelde, maar ongevaarlijke, inclinatie in zuidoostelijke richting bedraagt nu 87 cm. Brugge heeft dus geen Pisa-syndroom.

Bij de recente restauratie moest o.m. de 19de-eeuwse kroon volledig worden vernieuwd naar het model van de bestaande. Ze kreeg meteen een betonnen onderstructuur. Vele sculpturale onderdelen waren erg verweerd door erosie. Ook grote delen van het parement in natuursteen moesten worden vervangen. Het onderste deel van de

achthoek was in relatief goede staat, daar moest maar plaatselijk parement worden vernieuwd. Dit gebeurde met een Bourgondische kalkzandsteen : *Vaurion roche jaune*, afkomstig uit Massangis, die het dichtst de kleur en de textuur van de originele steen benadert.

In principe moet de toren, één van de drie belangrijkste landmerken van de stad, opnieuw enkele decennia de tijd en vooral de luchtvervuiling kunnen trotseren.

Beschermd monument bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1938.

5

Naaldenstraat 7, het Hof van Gistel

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u

De heren van Gistel hadden vanaf de 13de eeuw eigendommen in Brugge. Hun eerste verblijf was gelegen in de huidige Hoedenmakersstraat, oorspronkelijk Gistelhof genaamd. In 1275 verhuisden ze naar de Ontvangersstraat, waar ze een kantoor voor het innen van tolgelden bouwden. De heren van Gistel hebben als inners van tolgelden een belangrijke rol gespeeld in het middeleeuwse Brugge.

Volgens de Brugse historicus A. Duclos (1841-1925) werd het Hof van Gistel in de Naaldenstraat in 1444 opgericht door **Antoine de Bourbon**, hertog van Vendôme en heer van Gistel. Een deel van de huidige constructie, de kelders en de ronde bakstenen toren dateren nog uit de 15de eeuw. De oorspronkelijke omvang van het hof is op de stadsplattegrond van Marcus Gerards uit 1562 duidelijk afgebeeld. Het bestond uit verscheidene woningen met een galerij, gelegen aan de Naaldenstraat en de Sint-Jakobsstraat. Het complex bezat twee ronde traptorens.

Door huwelijk was het geslacht van de Heren van Gistel verbonden met dat van Luxemburg en Vendôme. Pierre van Luxemburg bouwde in 1477 het Tolhuis op het Jan van Eyckplein. Daaruit blijkt het belang van de familie van Gistel in het 15de-eeuwse Brugge. Het pand in de Naaldenstraat bleef eigendom van Charles van Bourbon tot in 1549. In 1579 was Jean de Mantance, handelaar en burger van Burgos, de nieuwe eigenaar. Achtereenvolgens erfden Ferdinand en Philippe de Mantance, heren van Tillegem en Edewalle het goed.

In de 17de en 18de eeuw kwam het huis in bezit van de families Reyngoudt en Gras de Bouchoute.

De functie van het Hof van Gistel tussen de 15de en 18de eeuw is niet duidelijk. Het is niet zeker of de respectieve eigenaars er woonden. De gebouwen werden waarschijnlijk gebruikt als kantoor, stapelhuis en woonhuis.

Het Hof van Gistel was trouwens gelegen in het 15de-eeuwse commerciële en politieke centrum, in de onmiddellijke omgeving van het huis Ter Beurse, de Genuese Loge, de Florentijnse Loge en het Tolhuis. Pieter Bladelin en Jean de Gros, heren die nauwe betrekkingen onderhielden met de hertogen van Bourgondië, waren er burens.

In de 19de eeuw werd het gebouw gebruikt door een kruidenier, een huurkoetsier en wagenmakers. Rond de eeuwwisseling was het een afspanning.

Naar verluidt werd de verdieping van het hoofdgebouw tot in 1920 als hooizolder gebruikt voor de afspanning. Nadien kwam het gebouw in bezit van Justin Peene-De Lodder, glasschilder, die het bekende atelier van de gebroeders Jules en Henri Dobbelaere vanop het Walplein had overgenomen. In die periode werd de verdieping als glasschildersatelier gebruikt.

Op 23 augustus 1968 kocht het Brugse stadsbestuur het huis van de familie De Lodder-Peene en liet het restaureren naar een ontwerp van de Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing. Het Hof van Gistel wordt nu gebruikt door het Stedelijk Muziekconservatorium.

Het complex bestaat uit een langsgebouw van twee bouwlagen, afgedekt met een zadeldak, met aan de tuinzijde een dwarsvleugel van twee bouwlagen met afgeknot zadeldak.

De okerkleurige beschilderde bakstenen voorgevel telt negen traveeën op de begane grond en zeven op verdieping. Hij is 22,25 meter lang.

De voorgevel vertoont stilistisch geen homogeen uitzicht. De bouw die gedeeltelijk uit de 15de eeuw dateert, bevat elementen uit verscheidene perioden : de bovenvensters en de daarboven liggende kroonlijst dateren hoogstwaarschijnlijk uit de beginperiode; de deuroplijsting stamt uit de barokperiode en de benedenramen zijn 18de-eeuws.

De poort is een verbouwing uit de 17de of het begin van de 18de eeuw. De hoofdvleugel bevatte oorspronkelijk wellicht geen straatdeur, maar was toegankelijk langs de nu verdwenen galerij, zoals nog het geval is bij het Hof

Bladelin en het Hof van Watervliet (zie nrs. 6 en 7).

Via de hoofdingang betreedt men het Hof van Gistel en komt men in een grote rechthoekige ruimte die als centrale hal wordt gebruikt. De vier eiken deuren naar de aanpalende vertrekken hebben een beschilderde omlijsting in classicistische Lodewijk XIV-stijl. De wand tegenover de straat is van een houten betimmering voorzien, waarachter kasten zijn aangebracht. De pilasters met Corinthische kapitelen en een geprofileerde kroonlijst getuigen van een provincialistische uitwerking van deze stijl.

De imposante **Lodewijk XV-trap**, die hierbij de restauratie werd geplaatst, is afkomstig uit het in 1975 afgebroken Sint-Lodewijkscollege. Deze balustertrap bezit een unieke gebeeldhouwde trappaal; in het kuipstuk zijn een rocaille-motief en het wapenschild van de Sint-Pietersabdij van Oudenburg verwerkt. Genoemde abdij bezat een refugehuis in de Zilverstraat, waar later het Sint-Lodewijkscollege was gehuisvest.

Vóór de restauratie was **de bovenzaal** in vijf kamers opgedeeld; men opteerde ervoor om één grote ruimte te creëren. De zoldering bestaat uit zeven moerbalken die steunen op geprofileerde natuurstenen kraagstenen. Aan beide zijden van de moerbalk tussen het vierde en vijfde venster zien we raveelwerk, wat erop wijst dat er op die plaats twee schouwen waren en dat een tussenmuur vanaf de kelder doorliep tot op de verdiepingen.

Opmerkelijk zijn het origineel smeedijzeren hang- en sluitwerk aan de ramen en de vier vensternissen die nog aan beide kanten van zitbankjes zijn voorzien.

De wand van de achtergevel werd tijdens de restauratie ontleisterd. Belangrijke sporen werden vrijgelaten. De eiken structuur bestaat uit twee stijlen en twee regels, die oorspronkelijk ook met glas waren gevuld en een deur bevatten. De juiste functie kon niet worden achterhaald. Wellicht stond dit raamwerk in verbinding met een nu verdwenen buitenconstructie. Links en rechts van deze houten constructie zijn sporen van vroegere openingen.

Langs **de 15de-eeuwse trap** verlaten we het gebouw. Deze trap is samengesteld uit een ronde eiken spil en welgeteld honderd volle eiken treden, die in spil en muur zijn ingewerkt. De toren is rechtstreeks toegankelijk vanuit de grote bovenzaal.

De tuingevel is door de aanbouw slechts gedeeltelijk zichtbaar. Zoals bij de voorgevel wordt de houten kroonlijst ondersteund door een uitspringende natuurstenen lijst op kraagstenen. Boven de doortrit van de poort wijzen we nog op een ontlastingsboog bestaande uit twee boven elkaar liggende rollagen. Bij de restauratie werd een houten

loggia aan de achtergevel toegevoegd, op de plaats waar oorspronkelijk de voorvleugel met een tuinvleugel verbonden waren.

De ronde bakstenen **traptoren**, met een buitendiameter van ongeveer 3,75 meter, bevindt zich aan de noordwestzijde van het hoofdgebouw. Onder de dakrand zien we een fraaie natuurstenen boogfries. De spitsbogen versierd met driepas, rusten op geprofileerde kraagstenen. Het spitse kegeldak is afgedekt met daktegels en wordt doorbroken door vier kleine dakkapellen.

Aan de tuinzijde heeft de 26,15 meter hoge toren een vlakke afwerking; dit wijst de plaats aan van het verdwenen dwarsgebouw.

Zoals vermeld, werd het pand in 1976-1979 gerestaureerd naar een ontwerp van de Stedelijke Dienst Monumentenzorg. Alle waardevolle architecturale elementen bleven bewaard. Enkel waar om structurele en functionele redenen een ingreep nodig was, is dit gebeurd, zoals onder meer de toevoeging van de Lodewijk XV-trap. Bij de nieuwe elementen, zoals erker en sanitair blok, werd een sobere eigentijdse architectuur gekozen. Ondertussen is een oprissing van het gebouw opnieuw noodzakelijk.

Het Hof van Gistel is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

6

Naaldenstraat 19, Hof Bladelin

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u.

Rondleidingen om 10 u 30, 14 u 30, 15 u 30 en 17 u.

Dit majestatische herenhuis werd gebouwd in het derde kwart van de 15de eeuw door **Pieter Bladelin** († 1472). Als zoon van Pieter senior, die een winstgevende linnenververij had, huwde hij Margriete van den Vagheviere († 1476). Op haar gronden liet hij dit hof bouwen aan de Naaldenstraat, palend aan de – later geïncorporeerde – Naaldenmarkt.

Pieter Bladelin behoorde tot de bovenklasse van de adel en burgerij, die nauwe betrekkingen onderhield met het hof van de hertogen van Bourgondië. In 1440 werd hij aangesteld tot „majordomus” of algemeen beheerder van de hertogelijke bezittingen. Bovendien was hij onder het

bestuur van Filips de Goede, tresorier van de orde van het Gulden Vlies en kreeg hij van de hertog meerdere diplomatieke opdrachten.

Net als de families van Gruuthuse, de Baenst en Adornes liet hij een rijke woonstede optrekken, met een traptoren als uitstekend statussymbool. Pieter Bladelin was trouwens verwant met Jan de Baenst, die in de Oude Burg het Hof van Sint-Joris (zie nr. 7) oprichtte. De vrouw van Jan de Baenst, Margriete de Fever, was een dochter van de zuster van Pieter Bladelin. Een wederzijdse invloed – of naijver? – van de wooncultuur van deze families ligt voor de hand.

In 1451 verkoos Pieter Bladelin als woonplaats zijn pas gebouwde burcht in het door hem gestichte stadje Middelburg in Vlaanderen. Voor het altaar van de kerk in Middelburg bestelde hij bij Rogier van der Weyden een drieliuk. Op het middenpaneel, met een uitbeelding van de geboorte van Christus, liet hij zich portretteren in aanbidding voor het Jezuskind, met op de achtergrond een afbeelding van het door hem gestichte stadje. Het middenpaneel wordt nu bewaard in Berlijn (Dahlem Museum).

Vooraleer we het Hof Bladelin betreden, letten we op de **beeldnis boven de toegangspoort**. In de rijk versierde neogotische nis onder baldakijn zien we een afbeelding van Pieter Bladelin, knielend voor de tronende Madonna. Zijn wapenschild siert de sokkel. Deze verlijnde beeldnis werd in 1893 uitgevoerd door P. De Wispelaere. Stadsarchitect Louis Delacenserie leidde de werken. De polychromie werd vernieuwd in 1987.

De poort geeft toegang tot de omsloten en gekasseide binnentuin, met geometrische bloemenperkjes en buxushaagjes, een stemmige oase in de stad. Letten we vooreerst op de rijzige, ronde **traptoren** in de hoek, gevormd door het eigenlijke woonhuis en het lagere poortgebouw. De bakstenen romp, grotendeels ingesloten door beide vleugels, is spaarzaam doorbroken door kleine venstertjes die de loop van de natuurstenen spiltrap verraden. In vergelijking met de andere bewaarde traptorens in de binnenstad bezit Bladelins pronkstuk de rijkste bekroning. Alleen reeds de duurdere natuursteen en het fijne beeldhouwwerk wijzen op de brede beurs van de bouwheer. De toren bezit een smalle gaanderij met een opengewerkte borstwering – om van daaruit de omgeving te kunnen overschouwen – en een veelzijdige spits versierd met hogels. Een uitstraling van macht en prestige. Meer nog dan baksteen is kalkzandsteen erg onderhevig aan het aflakelingsproces van de gepollueerde atmosfeer. Grondige restauraties en vernieuwingen zijn dan ook onafwendbaar. Dit gebeurde met deze torenspits in 1890 en 1983-1985.

Het eigenlijke woonhuis van Pieter Bladelin reikte tot aan

de bovendakse schouw, bekroond met een fantasierijke opeenstapeling van vorstpannen. In het verlengde liet de bankiersfamilie de Medici een tweede vleugel oprichten.

Ook **het poortgebouw** dateert uit de periode toen de Medicibank hier haar filiaal uitbouwde. De ribgewelven van de open gaanderij zijn op de gewelfsleutels en op de kraagstenen versierd met de heraldische motieven van de Piero de Medici; zeven bollen midden een lauwerkrans en een ring met lint en drie pauweveren.

Nog voor zijn dood in 1472 had Pieter Bladelin besloten zijn woonstede te verkopen aan Piero de Medici die ze sinds 1466 in leen had. De Medicis behoorden tot de belangrijkste bankiers in Europa, hadden huizen in Firenze, Rome, Lyon, Avignon en Londen en waren de belangrijkste geldschietters van de hertogen van Bourgondië. Bovendien waren ze actief in de aluin- en de kunsthandel.

Vanaf 1469 liet Piero in Firenze het beheer over aan zijn zoon **Lorenzo „il Magnifico“**. Samen met zijn vrouw Clarice Orsini is hij geportretteerd in beide natuurstenen medaillons in de buitengevel van het poortgebouw. Ze zijn wellicht hier aangebracht naar aanleiding van hun huwelijk in 1469. Voor de Brugse kunstgeschiedenis zijn ze van bijzondere betekenis. Het zijn namelijk de eerste voorbeelden van de Italiaanse Hoogrenaissance. Of ze vanuit Firenze zijn meegebracht of hier zijn vervaardigd naar kleinere modellen is niet uitgemakt.

Je moet goed voor ogen houden dat in de 15de eeuw de binnenkoer niet omsloten was. De andere vleugels kwamen tot stand in de 16de en 17de eeuw. Lorenzo en zijn vrouw Clarice keken dus met een zelfverzekerde blik over de uitgestrekte tuin die tot aan de stadsreie aan de Grauwwerkersstraat reikte.

Vanaf 1465 tot 1480 werd de Medicibank hier geleid door **Tommaso Portinari**. In het kluwen van de financiële wereld van die tijd speelde hij niet altijd een zuivere rol. Tommaso leefde op grote voet, maar de bank leed grote verliezen. Een verhaal van alle tijden.

Ook de kunst was een uiting van macht en rijkdom. Tommaso Portinari bestelde bij Hugo van der Goes een groot altaarstuk met afbeelding van de aanbidding van de herders, bestemd voor de kerk Santa Maria Nuova in Firenze. Het wordt nu bewaard in het Uffizimuseum aldaar. Op de zijluiken is hij geportretteerd samen met zijn vrouw Maria Baroncelli en zijn kinderen Antonio, Pigello en Maria. Hij liet zich eveneens conterfeiten door Hans Memling. Dit illustreert de zin voor luxe en raffinement van hen die in de 15de eeuw aan de goede kant stonden in de maatschappij.

Bezoeken we nu de eigenlijke woonvleugels. De gevel op de binnenkoer is grotendeels gereconstrueerd in 1966 en volgende jaren. Alleen de eerste travee en het eerste vak van de open gaanderij is oorspronkelijk.

Bemerk de versieringen van het kruisribbengewelf naast de toren. Op de gewelfsleutels zijn de initialen van de bouwheer aangebracht : p en b verbonden met een loofrank. Op de linker kraagsteen zien we een fijn gebeeldhouwde dame in Bourgondische kledij met een hondje, symbool van de trouw. Op de rechter kraagsteen is er een afbeelding van aartshertog Alphege van Canterbury met een rundsbeen en een geldbeugel. Hij symboliseert de eerlijkheid en oprechtheid, omdat hij als gevangene van de Normandiërs in 1010 zijn losprijs niet wilde betalen met geld van de kerk en daarom met een rundsbeen werd neergeslagen.

Bij het binnentreden komen we eerst in **de grote zaal** in de vleugel die werd bijgebouwd toen het in gebruik was als bankfiliaal van de Medicis. In de eikehouten balkleutels onder beide moerbalken zijn wapenschilden gesneden. De polychromie is nog zeer levendig. Aan de ene zijde zien we het wapen van hertog Filips de Goede (1418-1467) met het halssnoer van de orde van het Gulden Vlies en zijn devies „Monjoye“; aan de andere zijde de wapenschilden van Lorenzo il Magnifico (met acht bollen) en zijn devies „Semper“.

Lorenzo nam de bank over van zijn vader Piero de Medici in 1469. Dit wijst erop dat deze vleugel werd bijgebouwd en afgewerkt in de jaren 1460.

In het aanpalende salon bevinden we ons in het gedeelte dat door Pieter Bladelin werd opgericht. De aankleding is afkomstig uit het vroegere Hotel Miramont en werd door kanunnik de Foere naar hier overgebracht. Maar de moerbalk is van het 15de-eeuwse huis, met de gepolychromeerde wapenschilden van Filips de Goede en van zijn derde vrouw Isabella van Portugal.

De wandschilderijen zijn kopieën van de stanze van Rafaël en zijn leerling Guilio Romano in het Vaticaan in Rome, met afbeeldingen van de geschiedenis van Constantijn de Grote en de brand van Rome. Daarom wordt dit salon ook **Romeinse zaal** genaamd.

Het Hof van Bladelin behoort nu toe aan de Zusters van Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, die het aanpalende rustoord leiden en bijzonder zorgzaam zijn voor dit unieke patrimonium.

Het is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

Oude Burg 27, Hof van Watervliet

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u.

Het is belangrijk te weten dat de historische benaming van het huis het **Hof van Sint-Joris** is, naam die verwijst naar de bouwheer ridder Jan III de Baenst, heer van Sint-Joris-Distel.

Jan III de Baenst bekleedde in het Bourgondische Brugge een voorname plaats. Hij had via erfenissen een aanzienlijk vermogen opgebouwd en traditioneel was de familie De Baenst trouw aanhanger van de hertogen van Bourgondië. Jan III de Baenst was medewerker van Karel de Stoute en heeft voor de hertog meerdere opdrachten vervuld.

Hij was gehuwd met de Brugse patriciërsdochter Margareta de Fever, dochter van de ontvanger van de Bourgondische hertog.

Al vóór 1454 had hij samen met zijn vrouw zijn ruime woning gebouwd aan de Oude Burg, naast het huis van Pieter Lanchals. Beiden werden, evenals Anselm Adornes, bij de dood van Karel de Stoute gevangen genomen, met machtsmisbruik als aantijging. Nadien vervulde De Baenst geen belangrijke rol meer in het Stadsbestuur, maar bleef wel een invloedrijk man als kamerheer van Maximiliaan van Oostenrijk.

Hij oefende een grote invloed uit op het culturele leven van het 15de-eeuwse Brugge. Geïnteresseerd als hij was in de Franse cultuur, spande hij zich ook in voor de eigen literatuur. Dank zij hem maakte een Vlaamse schrijver (misschien een Bruggeling) in 1470 een middel nederlandse vertaling van de **Cité des Dames** van Christine de Pisan (1364-1430) en door zijn bemiddeling kreeg de Brugse dichter Anthonis de Roovere van het Stadsbestuur een jaargeld van zes ponden groot. Hij onderhield contacten met William Caxton, de Engelse zakenrelatie van de Brugse drukker Colard Mansion.

Tevens was hij lid van het beroemde Gezelschap van de Witte Beer en van de Schuttersgilde van Sint-Joris.

In de 16de eeuw is het Hof van Sint-Joris eigendom van **Marc Laurin**, heer van Watervliet (vanwaar de huidige benaming), een bekende humanist en mecenas. De Nederlander Hubertus Goltzius (drukker, graveur, kunstenaar) kon dank zij hem een drukkerij in Brugge beginnen. De rijke Marc Laurin stierf echter als berooide

banneling in Calais in 1581, slachtoffer van het calvinistische bestuur. Bij zijn dood was hij nog heel wat geld schuldig aan Goltzius, die in 1582 beslag liet leggen op het complex van het Hof van Watervliet. Guido Laurin, broer van Marc, kon het in familiebezit houden tot 1611, waarna het verkocht werd aan Pieter Boddens.

In 1699 kwam het huis in het bezit van de rijke Brugse patriciersfamilie De la Coste. Ridder Jan de la Coste, die er woonde, zorgde ervoor dat het huis zijn oorspronkelijke luister behield. De familie De la Coste bleef eigenaar tot in 1772, waarna Petrus Dherbe, handelaar en redenaar van de heerlijkheid van het Proosse, het aankocht. In 1812 kwam het via erfenis in bezit van de renteniersfamilie Verhulst. Philippe Bernard Verhulst (1787-1858) was in het Brugse geen onbekende, als opdrachtgever van het neogotische complex van Vivenkapelle. Als mecenas stimuleerde hij de neogotische beweging in de aanvangsjaren waarin Brugge een pioniersrol vervulde.

Gedurende de gehele 19de eeuw speelde het huis aan de Oude Burg een belangrijke rol in het sociale leven van de hogere burgerij en adel. Daarna werd het stil rond het Hof van Sint-Joris. In 1975 kocht de **VZW Volkswelzijn** het eigendom van de familie Vermeyen en besloot het in te schakelen in haar socio-culturele werking. Het pand werd gerestaureerd in 1981-1983 naar een ontwerp van de Groep Planning.

Het voormalige woonhuis van Jan de Baenst bestaat uit een diephuis en een poortgebouw, dat toegang gaf tot de binnenkoer (zie ook Hof Bladelin nr. 6). Aan de straatkant vormt dit diephuis met het poortgebouw een eenheid. De bouwdatum is rond 1450 te situeren. Het is een bakstenen lijstgevel van twee bouwlagen en acht traveeën. Het diephuis is herkenbaar aan de punttop die boven de lijst uitsteekt.

De grote poort was tot in de 18de eeuw de enige toegang tot het pand. Rechts van de poort zijn sporen zichtbaar van gedichte openingen. Links van de poort zit een smalle getraliede opening met natuurstenen omlijsting, om vanuit het huis te zien wie zich aan de poort aanmeldde.

De voorgevel van het diephuis is in de loop van de 18de eeuw sterk gewijzigd. Grote vensters met ramen met roedenverdelingen en een erker in Lodewijk XVIde-stijl boven de ingangsdur hebben het gesloten, middeleeuwse karakter verbroken. De vensteropeningen op de verdieping zijn voorzien van rijk geprofileerde omlijstingen op voetstukjes en horizontale afdekking. In de 18de eeuw trachtte men toch een zekere stijleenheid te bekomen.

De punttop is afgedekt met dekstenen in witte natuursteen en was oorspronkelijk bekroond met een kruisbloem. Ter

hoogte van de eerste zolder zitten twee rechthoekige gedeelde luikopeningen en erboven, ter hoogte van de vlieringzolder, en grote gedeelde luikopening gevat in een rondboognis met rijk versierd maaswerk in het boogveld.

Het uitzicht van de voorgevel is vooral het resultaat van latere verbouwingen in de renaissance-tijd en de 18de en 19de eeuw. De vergroeide vormgeving werd bij recente restauratiewerken gehandhaafd.

De Tudorboogpoort geeft toegang tot de binnenkoer waar we de binnengevels van het voormalige Hof van Sint-Joris aandachtig bekijken.

De zijgevel van het diephuis, die slechts gedeeltelijk zichtbaar is, wordt gemarkeerd door een centrale doorlopende venstertravee. De verschillende vensters zijn gevat in een geprofileerde rondboognis die eindigt in de kleine puntgevel.

De eindgevel van het diephuis is afgewerkt met een trapgevel, wat eerder zeldzaam is. Doorlopende traveenissen zijn kenmerkend voor de Brugse bouwstijl vanaf het midden van de 15de eeuw tot een heel eind in de 17de eeuw.

In de hoek, waar het diephuis en het poortgebouw samenkomen, zit een torenvormige uitbouw die de oorspronkelijke toegang tot het huis benadrukt. Een open **portiek** leidt naar twee spitsbooggingangen met geprofileerde omlijstingen in witte natuursteen. Merk boven het kapiteel van de zuil van de ingangsportiek het beeldhouwde handje met stralenbundel op; het embleem van Jan III de Baenst, dat eveneens in het interieur voorkomt.

Naast het inkomportaal rees oorspronkelijk een boven-dakse traptoren met een belvédère op, die in de 18de eeuw werd afgebroken. Net als Pieter Bladelin (zie nr. 6) heeft Jan III de Baenst hiermee zijn sociale status willen beklemtonen.

De achtergevel van het poortgebouw is opengewerkt met een gaanderij. Twee rondbogen steunen op een middenzuil en een halfzuil in blauwe hardsteen. De bovenverdieping telt vier traveeën. In de vensters steken ramen met kleine roedenverdeling. De zoldering van de open gaanderij bestaat uit drie moerbalken en twee strijkbalken, waartussen de kinderbalken liggen.

Aan het diephuis werd later nog een zogenaamde tuinvleugel aangebouwd.

Op de Open Monumentendag kan men de kelder, de gang en het tuinsalon op de begane grond, de grote bovenzaal op de verdieping en de twee zolders bezoeken.

1. Gentpoort
2. Krom Genthof 1, Oosterlingenhuis
3. Mariastraat, Onze-Lieve-Vrouwekerk (praalgraven)
4. Markt, Halletoren
5. Naaldenstraat 7, Hof van Gistel
6. Naaldenstraat 19, Hof Bladelin
7. Oude Burg 27, Hof van Watervliet
8. Peperstraat 1-3, Jeruzalemkapel
9. Peperstraat 1-3, Huis Adornes
10. Sint-Jansstraat 7, Huis de Crone
11. Vlamingsstraat 33, de Genuese Loge
12. Vlamingsstraat 35, Huis Ter Beurse
13. Wollestraat 53, Huis Perez de Malvenda
14. Zilverstraat 38, Huis Vasquez

De kelder is door twee middenzuilen verdeeld in twee beuken en drie traveeën. Ieder vak is met een graatgewelf overkluisd. In de noordoosthoek bevond zich een waterput, die aangesloten was op de moerbuis, die stromend water van buiten de stad aanbracht. Waterputten in de kelder waren in de 15de eeuw een belangrijke vorm van wooncomfort.

In **de gang** op de benedenverdieping letten we vooral op gebeeldhouwde en gepolychromeerde balksleutels die bij de restauratie werden vrijgemaakt. Ze zijn versierd met de wapenschilden van Jan III de Baenst († 1486) en zijn vrouw Margareta de Fever († 1497).

In de vitrine zijn voorwerpen bijeengebracht, gevonden bij het archeologische onderzoek van een post-middeleeuwse beerput op de binnenkoer. De teruggevonden archeologica dateren uit de 17de en 18de eeuw.

In de 18de eeuw verlaagde men de zoldering ongeveer 1,70 meter en werd de benedenzaal opgesplitst in een gang met meerdere kamers.

Bij de restauratie heeft men opgemerkt dat de zijwanden van die grote benedenzaal (8 x 13,5 m) volledig met in banen gespannen gewezen stoffen waren bekleed.

Het salon in de tuinvleugel heeft na de restauratie een ietwat hybridisch uitzicht gekregen, dit door het behoud van de streng classicistische schouw en het opnieuw vrijleggen van de zoldering met moer- en kinderbalken.

Met een nieuwe trap (of met de lift) kan men de verdieping bereiken.

De **grote bovenzaal** heeft een zoldering bestaande uit moer- en kinderbalken. Op de derde moerbalk herkent men op de balksleutel een gebeeldhouwde figuur. Ook hier is de volledige zoldering in de 18de eeuw verlaagd. Tussen de moer- en kinderbalken waren nog sporen van spreidsel aanwezig. Dit gaf aanleiding tot het opnieuw leggen van spreidsel.

De zolder van de dwarsvleugel is opgebouwd met een indrukwekkende eiken dakconstructie bestaande uit 39 keperparen die bovenaan met hanebalken zijn verbonden. Drie dubbele schaargebinten en twee gevelgebinten ondersteunen deze sporenkap. De viëringvloer verbergt echter de bovenstructuur.

Daarnaast bevindt zich de zogenaamde kleine zolder boven de tuinvleugel. De eiken dakconstructie is zeer gaaf bewaard. Ze bestaat uit twee schaar- en twee gevelgebinten met gordingen, waarop de keperparen – verbonden met hanebalken – rusten. De hanebalken zijn getelmerkt

van west naar oost, van II tot XXV.

De gebinten van de grote en kleine zolder zijn typische voorbeelden van de opbouw van dergelijke ingenieuze constructies, waarvan de terminologie van de onderdelen de bezoeker misschien wat vreemd in de oren zal klinken.

Dergelijke kappen maken duidelijk dat het aandeel van de timmerman bij de bouw van een woning in het verleden even groot (en som groter) was dan dat van de metselaar.

Hoewel het Hof van Sint-Joris in de 18de eeuw grondige verbouwingen heeft ondergaan, zijn er nog duidelijke sporen aanwijsbaar, die de bezoeker een idee geven van de 15de-eeuwse wooncultuur van de bovenklasse van de maatschappij.

Belangrijk zijn de teruggevonden **gepolychromeerde balksleutels** met heraldische motieven, die erop wijzen dat de bouwheer ook binnenshuis zijn sociale status wilde veruitlijken. Vooral het gebruik van levendige en contrastrijke complementaire kleuren (rood, blauw, groen) en de afwerking met bladgoud laten veronderstellen dat de zalen weelderig waren aangekleed. Temeer daar men sporen heeft teruggebonden van latwerk dat op het bestaan van muurbekleding wijst. Vergeet niet dat in het 15de-eeuwse Brugge de tapijtkunst één van de belangrijkste kunstnijverheden was en dat deze zalen mogelijk met duur gewezen tapijten waren versierd.

Er is echter geen enkele oorspronkelijke haard bewaard gebleven.

Daarnaast is de plattegrond van de 15de-eeuwse constructie nog zeer goed herkenbaar. Een analoge ruimtelijke indeling treffen we eveneens aan in het Hof Bladelin (zie nr. 6).

Het Hof van Sint-Joris is een veruitlijking in hout en steen van de lotgevalen van een groot Brugs herenhuis tussen de 15de en 20ste eeuw.

Over het complex en de restauratie werd in 1983 een boeiende monografie uitgegeven die alle aspecten van die geschiedenis behandelt.

Het Hof van Watervliet (of van Sint-Joris) is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

Peperstraat 1-3, Jeruzalemkapel

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u.

Historische schets

De familie Adornes is een van de belangrijke, boeiende geslachten die we in het Bourgondische Brugge aantreffen.

De Genuëes **Oppicino I Adornes**, beschouwd als de stamvader van de Brugse tak, werd wellicht na een reis met Gwijde van Dampierre in Noord-Afrika diens kamerheer. In Genua was de Adornofamilie bekend als belangrijke handelaars en bankiers. In de 15de eeuw behoorde ze er tot de aristocratische bovenlaag van de bevolking. Oppicino I kwam zich in Vlaanderen vestigen en huwde er Agnes van Akspoole. Waarschijnlijk had zijn reis naar Noord-Afrika te maken met bepaalde financiële verbintenissen die Gwijde van Dampierre met Adornes had aangeknoopt.

Rond 1300 vestigde Oppicino II zich in Brugge, huwde er met Margareta van Aartrijke en werd daardoor Brugs poorter en tevens lid van een vooraanstaande familie. Waarschijnlijk hebben de Brugse Adornes zich in aanvang ook in de financiële middelen opgehouden. Dank zij goede connecties met de grafelijke familie en door verstandige huwelijken kon de familie zich snel opwerken en een plaats veroveren in het Brugse stadspatriciaat.

Pieter I Adornes († 1398) is bekend als herbergier; een belangrijke functie in het middeleeuwse Brugge. Hij bezat een woning met kantoor in de Vlamingstraat, in het commerciële hart van de stad.

Zijn zonen **Pieter II** en **Jacob** waren de stichters van het Jeruzalemcomplex.

Jacob bekleedde verschillende functies in het Stadsbestuur en was een overtuigd aanhanger van Filips de Goede.

Hij was betrokken bij de erg belangrijke aluinhandel; aluin was van essentieel belang voor de textielindustrie en de leerlooierijen, en werd via de Genuëzen ingevoerd vanuit het Middellands Zeegebied.

Pieter heeft eveneens functies in het Stadsbestuur bekleed. Gehuwd met Elisabeth Braderix had hij meerdere kinderen. Na haar dood trad hij als klerk-reddiet in het

Brugse kartuizerklooster. De kartuizers bleven in de Jeruzalemstichting steeds een belangrijke rol spelen.

Pieter II en Jacob zijn in de overlevering gekend als Jeruzalembedevaarders. De verering van de Heilige Plaatsen werd een traditie binnen de familie. In 1427 richtten ze een eerste kapel op en in 1430 kregen ze zelfs toelating voor het bouwen van een klooster.

Anselm (1424-1483), zoon van Pieter II, was een graag geziene figuur aan het hof van de hertogen van Bourgondië. Daarnaast onderhield hij nauwe banden met de Schotse koning James III, waarvoor hij diplomatieke missies uitvoerde. Hij was een kosmopolitische figuur met een ruime belangstelling voor het humanisme. Zijn collaboratie met de Bourgondische machthebbers werd hem door de Bruggelingen niet in dank afgenomen. Na de dood van Karel de Stoute werd hij zelfs gevangen genomen. Dit betekende meteen het einde van zijn politieke rol in Brugge.

Het kosmopolitisme van de Brugse Adornes is het sterkst tot uiting gekomen in de figuur van Anselm. Hij was zeer actief in de internationale handel en bemiddelde hoofdzakelijk bij transacties met Genuëzen. De handel in aluin en laken was zeer belangrijk.

Gehuwd met Margareta van der Banck had hij zestien kinderen.

Verschillende peters en meters van zijn kinderen zijn gekend, onder meer Jan Crabbe van de Duinenabdij, Jan de Baenst, Lodewijk van Gruuthuse, Tommaso Portinari. Zijn dochter Maria (geb. 1463) huwde met Joos de Baenst (zie Hof van Watervliet nr. 7). Daaruit blijkt duidelijk dat Anselm tot de bovenlaag van de Brugse bevolking behoorde.

Het boeiende reisverslag van Anselm en zijn zoon Jan naar Jeruzalem in 1470-1471 is bewaard gebleven (heruitgegeven in 1978 door Jacques Heers; *Itinéraire d'Anselme Adorno en terre Sainte*, Parijs, Editions du Centre National de la Recherche Scientifique). Het is een uitzonderlijk document, ook voor de hedendaagse lezer. Jan Adornes beschrijft in detail alle ervaringen en bezienswaardigheden. Bij hun thuiskomst op 4 april 1471 in Brugge schrijft hij : *... Brugis, in webe orbis humanissima, que bene merito urbs dicitur que omni urbanitate referta et inter egregia que violimus ... commeranda. Ipsa enim Flandrie dulcissime provincie et si nature soli sui quasi sterilis sit, propter mare tamen et mercatores omni ex natione frequentiam rerum omnium abundatissimam, post Gandavum quod Flandrie primaria ac caput est, cujus in situ et in omni decore VIX alia civitas reperitur secundaria, Brugis est ex qua orti sumus, ubi tandem cum gaudio maximo etiam*

amicorum concivium, qui cum leticia et exultatione nobis congratulantes nos receperunt, nobis abviantes ac in urbem Brugis reducentes et consociantes... (vrij vertaald : ... Brugge, de lieflijkste stad van de wereld. Met goed recht zegt men ervan dat ze met alle kwaliteiten is beladen en ze moet vermeld worden onder de mooiste handelssteden die wij hebben gezien... Ze maakt deel uit van de zo nauw aan ons hart gelegen provincie Vlaanderen, en zelfs als die nagenoeg onvruchtbaar is door de natuur van de ondergrond, maken de zee en de handelaars van alle naties er de rijkste stad van, na Gent, eerste stad en hoofdstad van Vlaanderen. Door haar ligging en schoonheid kan men moeilijk een vergelijkbare stad aan Brugge vinden, vanwaar wij afkomstig zijn. Wij kwamen er aan, vervuld met een groot geluk dat ook gedeeld werd door onze vrienden en stadsgenoten. Ons tegemoetkomend en ons vergezellend tot in Brugge, ontvingen ze ons met groots betoon van vreugde en uitgelatenheid en hartelijke gelukwensen.).

De bouwgeschiedenis van de Jeruzalemkapel

De Jeruzalemkapel is gebouwd op de plaats van een convent voor arme begijnen *ten Hamerkine*.

Reeds in 1429 werd een kapel ingewijd, gebouwd in opdracht van de broers Pieter II en Jacob Adornes. Het is niet gekend of deze kapel ooit volledig werd voltooid.

De huidige kapel dateert van kort na 1471 en werd zonder twijfel in één bouwcampagne gerealiseerd. Volgens de vele materiële getuigen waren Anselm Adornes en zijn vrouw Margareta van der Banck de stichters. In de kapel wordt meermaals hun alliantiewapens aangetroffen.

Het is een eenbeukige bakstenen zaalkerk, met binnenafmetingen 10,25 m x 8,45 meter, afgedekt met een leien zadeldak. De veelzijdige toren boven de crypte en het hoogkoor is een ware blikvanger.

Buitenarchitectuur

Bij de bouw van de kapel is, naast baksteen, op spaarzame wijze gebruik gemaakt van Lediaanse kalkzandsteen, een in de 15de eeuw duur bouw materiaal.

De centrale spitsboogingang wordt beklemtoond door een natuurstenen geprofileerde omlijsting, geflankeerd door twee hoge spitsboogvensters met rijk maaswerk. Boven de driezijdige vensteropening in de top bemerken we het keurig gemetselde blazen van de familie Adornes. Bemerkt ook de baksteenversiering met verglaasde baksteenkoppen in de vorm van een kruis op een voetstuk. Dergelijke

versieringen met geglazuurde bakstenen komen in de 15de eeuw meermaals voor. Oorspronkelijk was in de top een geveluurwerk aanwezig.

In de zijgevels steken telkens twee spitsboogvensters.

De hoge toren met de merkwaardige bekroning heeft een rechthoekige onderbouw, die ter hoogte van de nok van de benedenkerk overgaat naar een achzijdige bovenbouw. Ook de torenromp wordt doorbroken door spitsboogvensters. Bovenaan de romp is er een galerij met een opengewerkte borstwering met rijk maaswerk; een typisch element onder invloed van de Brabantse gotiek.

De toren wordt geflankeerd door twee eveneens achtkantige torentjes. De traptoren aan de kant van de Balstraat zet aan op een natuurstenen kraagsteen met het Adorneswapen. Het metselwerk is versierd met blinde spitsboognissen en meerdere venstertjes om de trapruimte te verlichten.

De tweemaal toe versmallende torentop is met een houten okerleurige betimmering bekleed en versierd met gotische motieven. De top is bekroond met een koperen bol als symbool van de wereld, waarop een maltezerkruis en een gehalveerd Sint-Catharinawiel met palmtak is geplaatst.

Langs de brede poort rechts van de kerk kom je op de binnenkoer, die door het 19de-eeuwse gebouw langs de straatzijde veel van haar allure heeft ingeboet.

Aan de oostgevel van de kapel letten we op de natuurstenen kraagsteen, die de aanzet vormt van de andere hoektoren. Deze is versierd met de halssnoer van de Schotse orde van de Eenhoorn, de wapenspreuk van Anselm Adornes *Para Tutum*, het wolkenembleem en het Catharinawiel. De wapenspreuk is afgeleid van een vers uit een Latijnse hymne tot Maria „Ave maris stella” : *Vitam praesta puram, iter para tutum : ut videntes Jesum semper collaetemur* (Schenk ons een zuiver leven, beveilig onze levenswegen, opdat we in het aanschouwen van Jezus samen met U voor altijd gelukkig mogen zijn).

Na zijn bedevaart naar het Heilig Land wilde Anselm Adornes een nieuwe privé-kapel bouwen, geïnspireerd op de Heilig-Gratkerk in Jeruzalem. Wellicht heeft hij aan de plaatselijke metselaars daarvoor de nodige richtlijnen gegeven, vandaar de zeer ongewone vorm van de toren, die inderdaad wat oosters aandoet.

Dat de nieuwe kapel ook kort na de voltooiing als een stadsmerk werd beschouwd, bewijzen de veelvuldige afbeeldingen op de schilderijen van de Vlaamse Primitieven (vooral van de Meester van de Lucialegende).

Het interieur

Het merkwaardige en unieke interieur verrast telkens de bezoeker.

Het is opgevat als een grafkapel van de familie Adornes en staat volledig in functie van de devotie tot het Heilig Graf.

De benedenerk is overwelfd met een houten (in de 19de eeuw vernieuwde) betimmering. Opvallend zijn de twee zware trekbalken op muurstijlen en korbelen. Op de balksleutels zien we opnieuw het wapen van Anselm Adornes, de lijfspreuk *Para Tutum* en het halssnoer van de Schotse orde van de Eenhoorn.

De bezoeker wordt vooreerst getroffen door het prachtige **grafmonument** van Anselm Adornes en Margareta van der Banck, in 1483 door **Cornelis Tielman** vervaardigd. Dit vrijstaand grafmonument met ligfiguren, volledig in Doornikse kalksteen gehouwen, leunt aan bij het traditionele type van funeraria, zoals in de 15de eeuw vrij algemeen toegepast voor rijke families. Lodewijk van Gruuthuse liet een gelijkaardig grafmonument oprichten in de Onze-Lieve-Vrouwekerk.

Anselm Adornes is in zijn wapenuitrusting geportretteerd, zijn hoofd rustend op een kussen, zijn voeten op een leeuw, symbool van moed en krijgshaftigheid. Zijn vrouw ligt aan zijn linkerzijde getooid met een spitse hennin en een mooi gedrapeerd kleed, haar voeten rustend op een hondje, symbool van echtelijke trouw. Tussen beiden is het Adorneswapen met helmstuk in reliëf weergegeven. Anselm werd op 23 januari 1483 te Linlithgow in Schotland vermoord. Enkel zijn hart werd in dit graf bijgezet.

Het is een uniek voorbeeld van een vrijstaand grafmonument dat in Brugge in situ bewaard bleef.

In de kapel springt tevens de **kalvarieberg** in het oog. Dit in witte natuursteen gehouwen altaarstuk dateert uit het laatste kwart van de 15de eeuw en roept op een expressieve manier het Golgothagebeuren op. Het passiegebeuren wordt gesuggereerd door de zuil van de geseling, de beurs met de judaspenningen, een lantaarn, de lans van Longinus, twee ladders, een torenruïne, een hamer... Boven het altaarblad zijn vijf vakken uitgespaard, die met koperen traliwerk zijn afgesloten en misschien bedoeld waren voor de bewaring van relieken in verband met het Heilig Graf.

Oorspronkelijk was dit kunstwerk volledig gepolychromeerd. De beschildering is pas op het einde van de 19de eeuw weggenomen, daardoor verloor dit cultusvoorwerp gedeeltelijk zijn luisterrijk karakter. Het gehele kunstwerk mag worden beschouwd als een monumentaal schrijn ter verering van de relieken die Anselm en zijn zoon Jan meebrachten uit het Heilig Land.

Via twee trappen kan men het hoogkoor bereiken. De eikehouten deurtjes dateren uit 1484. Vanop die plaats heeft men uitzicht op de binnenzijde van de torenconstructie die afgedekt is met een houten kruisribbengewelf. De ribben, versierd met een peerkraalprofiel, komen neer op eikehouten halfzuilen, versierd met geometrische motieven en gestut door natuurstenen kraagstenen met wapenschilden van het echtpaar Adornes-van der Banck.

De afwerking van de torenconstructie getuigt van zeer hoog vakmanschap.

Het hoogkoor is van de benedenerk ook visueel gescheiden door een natuurstenen opengewerkte koorafsluiting in gotische stijl. Ook hierop komen heraldische motieven voor.

Onder het hoogkoor bevindt zich **de crypte**, bereikbaar langs de twee openingen onder de trappen. Deze ruimte is overwelfd met een mooi gemetseld kruisribbengewelf. De aanzetten van de gewelven worden ondersteund door vier kraagstenen waarop gepolychromeerde wapenschilden voorkomen van Anselm Adornes en het alliantiewapen van Anselm en zijn vrouw Margareta van der Banck. Ook de sluitstenen zijn versierd met wapens.

In een bijkomende ruimte van de crypte vestigen we nog de aandacht op een nabootsing van het Heilig Graf. Dit devotionaal kunstwerk dateert uit 1523. Het is een typisch verschijnsel voor bedehuizen opgericht door Jeruzalemvvaarders. De familie Adornes wilde het graf van Christus nabootsen als speciale verering en als herinnering aan de bedevaarten van hun familieleden. Boven het gepolychromeerd natuurstenen Christusbeeld is een geschilderd paneel in de muur ingewerkt met afbeeldingen in buste van Johannes, Maria en Jozef van Arimathea, die als het ware het gebalsemde lijk van Christus aanbidden. De wand is met geglazuurde tegels bezet; mangaanpaarse tegels vormen de drie kruisen van Golgotha.

Bij het verlaten van de kapel letten we nog op het eikehouten portaal, in 1513-1514 gemaakt door de meester-timmerman Hendrik Sceewale. De panelen zijn versierd met gotische perkamentmotieven; een knap staaltje van laatgotisch schrijnwerk.

Peperstraat 1-3, het woonhuis

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u.

Rechts van de kapel bevindt zich de vroegere woonstede van **de familie Adornes**. De gebouwen kwamen in meerdere bouwfases tot stand. Op het einde van de 15de eeuw bestonden ze uit twee vleugels met L-vormige plattegrond, met in de binnenhoek een bovendaks uitstekende vierkante traptoren. Aan de tuinzijde waren er twee open gaanderijen. De binnenkoer, omsloten door de woonvleugels en de kapel, is sedert de 19de eeuw grotendeels ingenomen door een kloostergebouw, waardoor de laatmiddeleeuwse aanleg sterk is verstoord.

De lagere vleugel – met een noklijn evenwijdig aan de Peperstraat en gekenmerkt door de bovendakse, fraai gemetselde schouw – is de oudste vleugel. Pieter Adornes en Elisabeth Braderix lieten deze woning voor 1452 bouwen. Dit blijkt uit Pieters testament : *Voorts, soo es miins wiif wille ende de mine dat de woonste al zoo ixc nu besitte, die wy becosticht ende som nieuwe ghemaect hebben, staende an de capelle, bliven sal tallen daghe onvercocht, onverheurt, onverdeelt...*

De hogere vleugel – twee bouwlagen hoog onder zadeldak en met een noklijn loodrecht op de Peperstraat – kwam in de jaren 1470 en volgende tot stand. De voorgevel op de Peperstraat en de achtergevel – enkel zichtbaar vanuit de tuin – zijn afgewerkt met traptoppen van drie traveeën. Per travee zijn de vensters samengebracht in doorlopende Tudorboognissen. In de voorgevel, met hoge natuurstenen plint waarop de vensternissen aanzetten, zijn de boogvelden versierd met maaswerk in de vorm van een driepas. Dit is karakteristiek voor de Brugse bouwstijl in de tweede helft van de 15de eeuw.

Op de Open Monumentendag kunnen we de woonvleugel van Anselm Adornes bezoeken.

De **benedenverdieping** is opgesplitst in twee grote ruimten. De zoldering bestaat uit moer- en kinderbalken.

De moerbalken in het salon aan de straatzijde vertonen nog sporen van polychromie. Op de balksleutels komt tweemaal de spreuk *Para tutum* voor.

De natuurstenen kraagstenen waarop de moerbalken rusten zijn versierd met de wapenschilden en het embleem van de familie Adornes. Ook hierop zijn nog sporen van polychromie zichtbaar.

Tussen de kinderbalken is nog spreidsel aanwezig. Spreidsel treft men alleen aan bij rijke huizen.

De arduinen renaissanceschouw van het voorsalon is gedateerd 1617 en is afkomstig van het kasteel in Rumbeke (een voormalig eigendom van de familie de Limburg-Stirum).

In de grote kamer tellen we vier moerbalken met kinderbalken. De moerbalken liggen evenwijdig met de straatrichting; een moerbalk werd vernieuwd bij de laatste restauratie. De balksleutels zijn versierd met loofwerk (eikeblad, druiveblad, acanthusblad) en met wapenschilden omgeven door de ketting van de Schotse Orde van de Eenhoorn; de kraagstenen met het wolkenembleem, het Jeruzalemkruis of het Catharinawiel. De strijk balk rust eveneens op versierde kraagstenen.

Ook hier is spreidsel aanwezig tussen het balkwerk.

De aanwezigheid van de wapenschilden van Anselm Adornes met het halssnoer van de Schotse Orde van de Eenhoorn – waarvan hij eind 1468 of begin 1469 tot ridder werd geslagen door koning James III – en het feit dat hij in 1470-1471 een bedevaart ondernam naar het Heilig Graf en nadien de Jeruzalemkapel liet oprichten, laten vermoeden dat deze woonvleugel in de jaren na 1470 werd gebouwd en afgewerkt.

De ruimte werd verwarmd door een grote arduinen schouw in laatgotische stijl. De vuurplaats is niet minder dan 2,55 meter breed. Op de schouwmantel is het Adorneschild aangebracht. De wangen zijn afgewerkt met een profilerend met peerkraal.

Het is vrij uitzonderlijk dat oorspronkelijke haarden in 15de-eeuwse stadswoningen nog bewaard zijn. Het feit dat dit eigendom steeds binnen dezelfde familie bleef, heeft zeker een goede conservering in de hand gewerkt. Bovendien zijn laatmiddeleeuwse haarden met familiewapens zeer zeldzaam.

Men kan ook nog een kijkje nemen in de kleine aanbouw, die tegen de oostgevel is ingeplant. De ruimte is overkluisd met een kruisribbengewelf. Opnieuw verwijzen de wapenschilden naar de familie Adornes. Waarschijnlijk was dit kamertje een kantoorruimte.

Via de **traptoren** kan men de verdieping bereiken. Bemerkt de fraaie natuurstenen wenteltrap.

De **bovenzaal** is zeer imposant. De schouw in laatgotische stijl is hier in witte natuursteen gehouwen, met wangen eveneens met peerkraalprofielen afgewerkt. Opnieuw herkennen we het wapenschild.

De zoldering bestaat uit moer- en kinderbalken; vijf van de zes moerbalken hebben balksleutels, versierd met loofwerk en de spreuk *Para tutum*. Op de kraagstenen onder het balkwerk zien we het embleem met wiel en kruis, in de hoeken wapenschilden.

Grote schilderijen versieren deze ruimte. Ze stellen de graven van Vlaanderen voor; ook de Bourgondiërs zijn gecontereit. Wellicht werden deze schilderijen ooit voor een of andere Blijde Intrede besteld.

Terug op de binnenkoer vestigen we nog de aandacht op **de galerij** die de kerk met het woongedeelte van Pieter Adornes verbindt. De natuurstenen kolommen en bogen zijn sterk verweerd. Loodrecht op die galerij bevindt zich aan de tuinzijde nog een vleugel, die eveneens een galerij bevat.

Bij het complex horen ook nog **zes eenlaagshuizen**, waarschijnlijk in opdracht van Anselm Adornes als godshuis voor arme vrouwen gebouwd. Hierin is het kantmuseum gevestigd.

De Jeruzalemkapel en het huis Adornes zijn beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 13 augustus 1953.

10

Sint-Jansstraat 7, Huis de Crone

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u.
(enkel onder begeleiding)

Hoekpanden zijn vaak belangrijke merktekens in het stadslandschap. Meer nog dan rijhuizen kunnen ze zich architecturaal manifesteren. Dit is duidelijk het geval met het Huis de Crone op de hoek van de Wijnzakstraat met de Sint-Jansstraat. Het gaat om een uitzonderlijk monumentaal stadshuis, gebouwd omstreeks 1500. Terwijl in die tijd de meeste huizen twee bouwlagen telden, zijn er hier drie. De puntgevel uitgendend op het Sint-Jansplein bereikt een hoogte van meer dan 21 meter. Het is een van de grootste laatmiddeleeuwse huizen in Brugge.

Alle **buitengevels** zijn in baksteenmetselwerk. Lediaanse kalkzandsteen is spaarzaam gebruikt bij de plinten, de hoekketting, de dekstenen van de topgevel en bij de kruisvensters. Heel kenmerkend zijn de doorlopende traveenissen, die bovenaan afgesloten zijn door rondbogen, zowel bij de voor- als de zijgevel.

De borstweringen tussen de vensters en de boogvelden zijn telkens versierd met een bakstenen driepasmotief. Het is een eenvoudige geometrische tekening die vanaf het einde van de 15de eeuw tot in de jaren 1630 voorkomt in de Brugse gevelarchitectuur. Dit illustreert nogmaals het hardnekkige traditionalisme bij de plaatselijke meester-metselaars.

In 1967-1968 kregen de gevels een grondige restauratiebeurt naar een ontwerp van architect Luc Viérin (1903-1979). Op basis van nog aanwezige sporen werden de 19de-eeuwse ramen vervangen door kruisvensters en glas-in-loodramen, om zodoende te pogen de oorspronkelijke vormgeving te reconstrueren. De toegang in de voorgevel werd op basis van enkele sporen in de derde travee geplaatst en kreeg een nieuwe vormgeving in laatgotische stijl.

Dit noemt men een "harde" restauratie. Dit leek verantwoord gezien de zeldzaamheidswaarde van het monument.

De bezoeker wordt op de verschillende verdiepingen en op de zolder getroffen door de grote hoeveelheid eikehout die hier is verwerkt. Een dwarsmuur van kelder tot nok verdeelt het 8 meter brede diephuis in een voorhuis (11 meter diep) en een achterhuis (6 meter diep). De vloerconstructies zijn samengesteld uit zware **moerbalken** en **kinderbalken**. Op de tweede verdieping worden de moerbalken gestut door muurstijlen en korbelen; een typische laatmiddeleeuwse constructiewijze. De balksleutels zijn versierd met een laatgotisch peerkraalmotief.

Het prachtige **dakgebinte** telt in het voorhuis drie en in het achterhuis één dubbel schaargebinte. Typologisch komt de dakspant overeen met die van het Huis ter Beurse (zie nr. 12). Op de bovenste schaargebinten ligt een vlieringvloer.

In het middeleeuwse bouwbedrijf was het aandeel van de timmerman even groot als dat van de metselaar. Zowel het metselwerk voor de buitenmuren als het timmerwerk voor de inwendige constructiedelen getuigen van hoogstaand vakmanschap.

Er zijn in het huis vier rookkanalen aanwezig die boven het dak uitsteken. De haarden verschaffen op de verscheidene verdiepingen het nodige comfort.

Op de tweede verdieping in nog **een oorspronkelijke haard** bewaard. Hij is gesitueerd tegen de linker zijmuur, in de derde travee, gevat tussen de muurstijlen en de korbelen die de moerbalken ondersteunen.

Het is typologisch een zeer karakteristieke haard. De geprofileerde wangen eindigen op een mannen- en een vrouwenhoofd. De vrouw draagt een Bourgondisch

hoofddoek met een bloemenkrans, wat wellicht in verband staat met de huwelijkssymboliek. De man heeft een tweepuntige baard. Je merkt de rand van zijn kaproen.

De wangen dragen de versierde platen, waarop de mijter-vormige latei en het bepleisterde metselwerk van de rechtgaande boezem rusten.

Wangen, platen en latei zijn van Lediaanse kalkzandsteen. De steenhouwer heeft niet alleen de koppen mooi uitgewerkt, maar ook roosjes aangebracht in de keellijsten van de wangen en de latei. Als je goed toeziet bemerk je nog enkele sporen van een veelkleurige beschildering. Hieruit blijkt dat de haard heel belangrijk was in het interieur : de plaats waar men zich warmde en waar men onder huisgenoten gezelligheid opzocht was sterk symbolisch geladen.

Wat cijfermateriaal vestigt de aandacht op de monumentaliteit van dit stadshuis. De verdiepingshoogten zijn respectievelijk ongeveer 5 meter, 4,65 meter en 3,35 meter. Op de zolder bedraagt de afstand van vloer tot nok 7,30 meter. Zonder de overwelfde kelders heeft het pand een volume van ongeveer 2.200 m³, dat is drie maal meer dan een gemiddeld woonhuis.

Het huis de Crone is gesitueerd in een stadswijk waar tijdens de middeleeuwen een grote economische drukte heerste. Dichtbij het Kraanplein, het vroegere Beursplein en in de onmiddellijke omgeving van het Tolhuis en de Poortersloge was dit handelshuis commercieel goed gelegen. Oorspronkelijk zou het een wijntaverne geweest zijn. In de loop van de 19de eeuw waren er pasteibakkers en meubelmakers gevestigd.

Het Stadsbestuur kocht het gebouw in 1919 aan. Het werklozenfonds vond er onder meer een onderdak.

In 1967-1968 liet de N.V. Gemeentekrediet van België het Huis de Crone grondig restaureren.

Het is bij Koninklijk Besluit van 5 december 1962 beschermd als monument.

Vlamingstraat 33, de Genuese Loge of Saaihalle

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u.

Op dit eens zo belangrijke plein in het economisch-financiële hart van de stad zijn verschillende getuigenissen bewaard gebleven. Op het vroegere Beursplein (configuratie die verloren ging bij de bouw van de stadsschouwburg in 1867) verdrongen de Italiaanse kooplieden zich rond de hoteliers-makelaarsfamilie Van der Beurse (zie nr. 12).

De vreemde kooplieden (ook de Catalanen en Lukkezen) kwamen dagelijks samen op het pleintje voor de herberg van de familie Van der Beurse. Allerlei informatie werd er uitgewisseld en prijzen en wisselkoersen werden er druk besproken.

De Italianen waren, in tegenstelling tot de Duitsers, per stad in individuele naties verenigd, eigen aan de politieke opsplitsing in Italië.

Het Stadsbestuur stelde hen meestal een natiehuis ter beschikking. Zo hadden naast de Genuezen ook de Venetianen en Florentijnen op het Beursplein een natiehuis.

Een natiehuis werd gebruikt als vergaderplaats, opslagplaats en zetel voor de respectieve bestuursorganen.

Pas in 1397 kregen de Genuezen de toelating om een consulaat op te richten in Brugge alhoewel ze hier reeds sedert de 13de eeuw handel dreven. Zij onderhielden ook nauwe banden met de familie Adornes, afkomstig uit Genua (zie nr. 9). Ze kregen van de Stad een terrein op de hoek van de Vlamingstraat en de Grauwwerkersstraat en mochten de twee bestaande huizen afbreken.

De Genuezen waren bedreven handelaars. Het aanbod van verhandelde produkten was ruim. Naast specerijen, zijde, wijn werd voornamelijk ook aluin via hen verkocht. Aluin was een onmisbare grondstof voor het licht- en waterbestendig maken van de kleuren op laken. Aluin werd gewonnen in Klein Azië en was ook een belangrijk produkt voor de Vlaamse lakenhandelaars.

Rechts boven de hoofdingang van de Genuese Loge is in **halfrelief** het wapenschild van de stad en de republiek Genua aangebracht. Daaronder bevindt zich een

fundatiesteen, waarop we lezen dat de Genuezen dit gebouw in **1399** lieten oprichten. Men mag veronderstellen dat de bouw in 1399 startte en pas in het begin van de 15de eeuw werd voltooid.

De Saaihalle is een sierlijk diephuis waarvan de beide straatgevels opgetrokken zijn in witte natuursteen.

De hoofdingang is gevat in een rondboognis met een rijk geprofileerde omlijsting. Een vernieuwd reliëf dat **het gevecht van Sint-Joris met de draak** voorstelt, vult het boogveld. Het originele verweerde halfreliëf wordt in het trappenhuis van het gebouw bewaard.

Naast de hoofdingang steekt nog een smal deurtje, gevat in een lancetvormige spitsboognis, waarvan het boogveld met een driepas is versierd. Vermoedelijk gaf dit poortje toegang tot een spiltrap om de bovenverdieping te bereiken.

De benedenverdieping is in de voor- en de zijgevel doorbroken door een reeks **korfboogingen**, die nu tot vensters zijn omgevormd. Vroeger waren dit poortopeningen die wellicht op belangrijke marktdagen konden worden geopend, zodat men gemakkelijk langs de verscheidene toegangen de verkoopruimte kon bereiken.

De bovenverdieping wordt verlicht door hoge en brede **spitsboogvensters** die identiek zijn aan deze in de kerkelijke architectuur uit de zogenaamde flamboyante gotiek. De vensters rusten op een doorlopende waterlijst. Het zijn vierlichten voorzien van rijk maaswerk met driepassen, vierpassen en visblaasmotieven. Alle vensters hebben nu ramen met glas-in-loodopvulling. Men vermoedt dat oorspronkelijk het nu terugspringende benedengedeelte telkens door vier naar binnen draaiende luiken werd afgesloten en dat slechts het bovengedeelte ramen met glas-in-lood bevatte. Dit liet meer dan voldoende licht binnen in de hoge bovenzaal. De middeleeuwer was trouwens niet zo gewoon aan overvloedige lichtinval.

Zoals de benedenverdieping is ook de bovenverdieping begrensd door een doorlopende horizontale lijst, fraai uitgewerkt met een beeldhouwd bladmotief.

Een klokvormige top met een tweedeling spitsboogvenster beëindigt de voorgevel. Bovenaan zit een cartouche met opschrift *De Witte Saeyhalle*. De klokvormige bekroning heeft in het begin van de 18de eeuw de oorspronkelijke schermgevel vervangen.

Tussen 1637 en 1782 gebruikten de saaiwerkers (of wolwerkers) van Hondschote dit gewezen natiehuis. Ze wijzigden de geveltop in de vorm van een klok, volgens de toen gangbare architectuurmode.

De vroegere toestand kennen wij door iconografische documenten. De oorspronkelijke schermgevel was afgewerkt met kantelen en doorbroken door twee hoge vierdelige vensters.

Op de Open Monumentendag kan men de kelders en de bovenzaal bezoeken.

De **kelderruimte** is verdeeld in twee beuken door een rij van drie middenzuilen in witte natuursteen. Bij de restauratie van 1981-1983 werden in de zijwanden geprofileerde kraagstenen in baksteen en natuursteen teruggevonden. Dit wijst erop dat de kelder in de 15de eeuw een houten zoldering had, opgebouwd uit moer- en kinderbalken. De kolommen moesten deze zoldering stutten. Dergelijke kelders komen meer voor in de onmiddellijke omgeving van de Genuese Loge. De houten zoldering werd waarschijnlijk in de 17de eeuw vervangen door een bakstenen tongewelf.

Op de benedenverdieping zijn geen elementen meer aanwezig die verwijzen naar de oudste bouwfase.

De **bovenverdieping** is nu als één grote ruimte ingericht. Ongetwijfeld gebruikten de Genuese kooplieden deze ruimte voor officiële plechtigheden.

Archivalische bronnen leren ons dat de bovenzaal luxueus was aangekleed. Nu ziet men nog tien beeldhouwde kraagstenen met profetenfiguren. Een kraagsteen is in de vorm van een engel uitgewerkt. Sporen van rode en blauwe beschildering zijn nog afleesbaar.

Waarschijnlijk droegen deze kraagstenen de houten muurstijlen die de zoldering en de dakconstructie ondersteunden.

De gipsen beelden die op de kraagstenen staan zijn van de Brugse beeldhouwer H. Pickery. Het zijn waarschijnlijk modellen voor beelden in het Provinciaal Hof op de Markt en voor de stadhuisgevel in Damme.

De huidige zoldering met moer- en kinderbalken is nieuw. Van de oorspronkelijke dakconstructie bleef niets bewaard. De nieuwe kraagstenen onder de moerbalken zijn versierd met wapenschilden.

In 1782 verkocht de Stad Brugge het pand aan Joseph de Ruddere. Het gebouw bestond toen uit drie delen : de verkoopruimte van de Saaiwevers, een winkel van handschoenmakers en een kabaret.

Vanaf 1792 tot 1849 waren zadelmakers en kabaretiers in het gebouw gehuisvest. De zadelmakers boden ook logies aan hun knechten (meestal een zestal). De laatste

ons bekende zadelmaker die er woonde was Karel Tylleman die er bleef tot 1849.

In 1817 was het pand in bezit gekomen van de heer Maximiliaan van Lede die er na het vertrek van Tylleman verbouwingswerken liet uitvoeren. De plannen van 1849 bleven bewaard. In 1852 werd het eigendom verhuurd aan een groepering van patroons en meesters ambachtslieden *Burgerwelzijn*. Nadien werd het een estaminet.

Na de eerste wereldoorlog werd de Saaihalle ingericht als de bioscoop *Colyseum*, later danszaal en restaurant.

In 1968-1970 werd de Genuese Loge een eerste maal gerestaureerd onder leiding van architect Maurice Vermeersch en in 1981-1983 voor een tweede maal onder leiding van architect Luc Vermeersch. De jongste restauratie gebeurde in opdracht van de Generale Bank, huidige eigenaar van het complex.

De Genuese Loge of Saaihalle is een beschermd monument bij Koninklijk Besluit van 15 maart 1951.

12

Vlamingstraat 35, Huis Ter Beurse

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u.
(enkel onder begeleiding)

Het huidige uitzicht van dit hoekhuis met de Grauwwerkersstraat is het resultaat van een grondige verbouwing en reconstructie uit 1947, naar een ontwerp van architect Jos Priem. Dit gebeurde op initiatief van de Bank van Roeselare en West-Vlaanderen.

De bijna 20 meter hoge **schermgevel** werd toen herbouwd op basis van teruggevonden sporen in de oudere gevel en van gekende iconografische documenten. Vooral de gravure in *Flandria Illustrata* van A. Sanderus (1641 en 1735) met een gezicht op het beursplein, was richtinggevend om dit monument zijn vroegere aanblik terug te geven.

In de 18de eeuw was deze schermgevel omgevormd tot een classicistische pleistergevel, afgedekt met een driehoekig fronton.

Het herscheppen van de oorspronkelijke vormgeving is kenmerkend voor de vroegere opvattingen in de monumentenzorg, waarbij men voor geen kleintje vervaard was om te pogen de tijd terug te draaien.

Vooraf enkele afmetingen. De gevel is 10,80 meter breed. De benedenbouw is tot op een hoogte van 8,60 meter – d.i. tot het midden van de eerste verdieping – van blauwgrijze kalksteen. Het overige gedeelte is in vernieuwd metselwerk en omschrijft ongeveer een vierkant.

Op de linker muurdam bemerken we de gevelsteen met bouwjaar **1453**. Deze herplaatste steen stak vroeger in de middelste muurdam. De betekenis van de grote **S** met de letters **y h v**, waaraan een groot en een klein hoefijzer hangen, is niet onmiddellijk duidelijk. Vermoedelijk is het een afkorting van *salve yehsu* en kan het beschouwd worden als een heilspreuk *Jezus behoedt dit huis* samen met gelukbrengende hoefijzers.

De spitsboogvormige deuropening met geprofileerde omlijsting en geajoureerde driepasvulling met wapenschilden dateert van 1947. Een dergelijke deuromlijsting is summier getekend op de prent van Sanderus.

De gevelindeling is kenmerkend voor de Brugse architectuurstijl uit de tweede helft van de 15de eeuw. De kruisvensters en de blinde vakken in het bovendaks gedeelte zijn gevat in doorlopende, fraai geprofileerde **rondboognissen**. Deze nissen zetten aan op een waterlijst, die over de zijgevel doorloopt. In de vakken boven de vensters en de blindnissen, alsook in de boogvelden in de top, steken telkens gekoppelde spitsbogen met open driepassen.

Dit zijn versieringen die voorkomen bij punt- of trapgevels (zoals bij het Huis Perez de Malvenda, nr. 13) of bij schermgevels (zoals het Huis Bouchoute op de Markt en het Zwart Huis in de Kuipersstraat).

Schermggevels zijn hoger opgetrokken dan het daarachterliggende zadeldak. Ze geven de indruk dat het gebouw hoger is.

Door deze monumentaliteit krijgt de status van de bouwheer of de bewoners een extra steuntje. Vooral de kooplieden van de vreemde naties toonden een voorliefde voor schermgevels. Dit was op dit plein het geval bij de Genuese Loge (nr. 11) en de Florentijnse Loge op de hoek van de Academiestraat met de Vlamingstraat.

Niet alleen bij de hoofdgevel werd de laatgotische stijl toegepast, ook de **zijgevel** op de Grauwwerkersstraat is geritmeerd door per travee doorlopende nissen met hetzelfde maaswerktype. Let speciaal op de aanwezige

steenhouwersmerken op de natuurstenen sokkel. Hoogstwaarschijnlijk werden de blokken afgewerkt in de steengroeven in Henegouwen en gemerkt met het persoonlijke merkteken van de steenhouwer.

Zijn de gevels grotendeels gereconstrueerd, dan bewaart het huis Ter Beurse inwendig nog veel oorspronkelijke constructiedelen. Het huis is gedeeltelijk onderkelderd. De **kelders** zijn overkluisd met eenvoudige tongewelven.

Op de **eerste verdieping** bevindt zich aan de straatzijde een zaal met een eikehouten zoldering met moer- en kinderbalken. De overspanning van de moerbalk bedraagt ongeveer 10 meter. Met uit boomstammen gezaagde balken kon men een maximum lengte van 11 meter bereiken, uitzonderlijk eens 12 meter.

Het eikehouten **dakgebinte** van het hoofdgebouw is nog zeer gaaf bewaard. Er zijn vier dubbele schaargebinten, voorzien van telmerken. Ze dragen de overlangse gordingen waarop de 37 keperparen steunen. Ieder keperpaar is bovenaan verbonden met een hanebalk. Kenmerkend voor de 15de-eeuwse kappen is de afwezigheid van een nokbalk. De achtervleugel heeft een gelijkaardige kap. Het timmerwerk bestaat er uit één schaargebinte en 30 keperparen.

De familie van der Beurse bezat in het bouwblok op de hoek van de Vlamingstraat met de Grauwwerkersstraat meerdere huizen : *Ter Beurse*, met rechts *Ter Ouder Beurse* en in de Grauwwerkersstraat *De Cleene Beurse*. Het vroegere *Huis Ter Beurse* werd reeds in 1285 als herberg uitgebaat door Robert van der Beurse. Meerdere leden van de familie van der Beurse bekleedden functies in de Stadsmagistratuur. *Jacob van der Beurse* (1400-1483) was de bouwheer van het nieuwe pand. Hij was de laatste van vijf generaties die een belangrijke rol speelden.

In de 16de eeuw kwam het Huis Ter Beurse in handen van Spaanse kooplieden.

Nog in de 19de eeuw werd het huis uitgebaat door handelaars, herbergiers en hoteliers.

Het huis is nu in gebruik door de Bank van Roeselare en West-Vlaanderen en is sinds 16 december 1991 op de monumentenlijst geplaatst.

Wollestraat 53, Huis Perez de Malvenda

Openingstijden : van 10 u tot 12 u en van 14 u tot 18 u

Dit huis dateert uit het einde van de 15de eeuw of het begin van de 16de eeuw en is een van de grootste herenhuizen uit die periode.

Het complex bestaat uit twee grote vleugels, telkens van twee bouwlagen onder spits zadeldak. Het muurwerk is in baksteenmetselwerk, maar de hoofd vleugel op de Wollestraat is rijker uitgewerkt met een **natuurstenen puntgevel**.

Vooraleer we langs het poortgebouw binnengaan bekijken we aandachtig deze natuurstenen voorgevel.

Kenmerkend voor de laatgotische stijl in Brugge zijn de drie venstertraveeën gevat in doorlopende **rondboognissen**. Boven de hoge kruisvensters zien we telkens een gekoppelde spitsboog met open driepassen. Deze versieringswijze werd zowel in baksteen als in natuursteen toegepast vanaf het midden van de 15de eeuw tot een heel eind in de volgende eeuw. Deze maaswerkversieringen komen voor bij enkele natuurstenen gevels, zoals het Tolhuis (1477) op het Jan van Eyckplein, het huis de Grote Mortier (ca. 1500) Spiegelrei 23, en de huizen Vlamingstraat 11 (einde 15de eeuw) en Vlamingstraat 51 (1516).

Ook de meester-metselaars pasten deze ornamentiek toe. Vooral bij schermgevels was het een geliefd sieralement, zoals bij het Huis Ter Beurse (nr. 12) en het Oosterlingenhuis (nr. 2).

De gehele hoofdgevel is uitgevoerd in gehouwen blokken Lediaanse kalkzandsteen, die vanuit het Brusselse werd aangevoerd. Door het manifeste gebruik van dit dure bouw materiaal benadrukte de bouwheer zijn kapitaal-krachtige positie en zijn sociale status.

Ook de vensternissen in de zijgevel op de reie zijn in natuursteen uitgevoerd, maar het overige parament bestaat uit bloot metselwerk. Door deze combinatie in het materiaalgebruik ontstaat een levendig kleurencontrast. Door de verwerking is dit nu minder duidelijk. Ook langs de waterkant heeft de bouwheer zijn rijkdom willen benadrukken. Slechts de eerste twee vensternissen zijn oorspronkelijk, de derde nis dateert uit 1906.

We betreden het huis langs het neogotische poortgebouw, dat met het traptorentje en de natuurstenen erker gebouwd werd in 1906, naar een ontwerp van architect Jos Viérin. Dit gedeelte is wat protserig ten opzichte van de authentieke delen, maar illustreert duidelijk de vroegere opvattingen over monumentenzorg en vernieuwbouw.

Op de binnenkoer bemerken we de zijgevels van beide vleugels. Achteraan springt de slanke bakstenen **traptoren** in het oog. De achzijdige romp heeft een ronde binnenkoker, waarin de natuurstenen spiltrap steekt die naar de verdiepingen leidt.

In vergelijking met andere patriciërshuizen uit die periode staat de traptoren hier wel op een ongebruikelijke plaats. Vergelijk met het Hof van de heren van Gruuthuse, het Hof van Watervliet (nr. 7), het Hof Bladelin (nr. 6), het Hof van Gistel (nr. 5) en het Huis Adornes (nr. 9).

We kunnen door het huis het terras langs de reie bereiken, waar we genieten van het schilderachtige stadsbeeld. We hebben ook oog voor de zij- en achtergevels van de achtervleugel, die mogelijk in een tweede bouwphase aan het hoofdgebouw werd toegevoegd. De architectuurtaal is er eenvoudiger. De kruisvensters hebben gekoppelde ontlappingsboogjes met open voeg en zijn per travee gevat in doorlopende korfboognissen. Dit is vooral het resultaat van de harde restauratie in het begin van deze eeuw. De portiek in de hoek en de dwarsvleugel en het nevengebouw op het water hebben eveneens in 1906 en in 1914 hun huidige vorm gekregen.

Het hoofdgebouw en de achtervleugel bezitten inwendig nog gedeeltelijk authentieke constructiedelen, zoals de zolderingen met moer- en kinderbalken en de dakgebinten.

Wie de bouwheer was van deze laatgotische stadswoning is (nog) niet gekend. Wel weten we dat **Jan Perez de Malvenda** (1511-1605) er woonde op het einde van de 16de eeuw. Hij bekleedde meerdere functies in de Stads magistratuur en was lid van de Edele Confrerie van het H.-Bloed. Bij de bezetting van de stad door de Calvinisten verborg hij de relik van het Heilig Bloed in zijn huis in de Nieuwstraat en nadien in deze woning. Een gevelsteen – met opschrift door Guido Gezelle – in de zijgevel, tegenaan de Nepomucenusbrug, herinnert ons aan dit historische feit. Perez de Malvenda werd samen met de andere leden van de Edele Confrerie van het H.-Bloed in 1556 geportretteerd door Pieter Pourbus (dubbelluik bewaard in het Museum van de Edele Confrerie van het Heilig-Bloed).

Het gebouw wordt gebruikt als kantoor van een financiële instelling. Het is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

Zilverstraat 38, Huis Vasquez

Openingstijden : van 10 u tot 11 u 30 en van 15 u tot 18 u.
(enkel onder begeleiding)

Op de Open Monumentendag kan men een kijkje nemen in het voorsalon, de eetkamer, de huiskapel en de door de huidige bewoner aangelegde kruidentuin.

Jan Vasquez kwam naar Brugge als secretaris van Isabella van Portugal, de derde echtgenote van Filips de Goede. Filips de Goede huwde op 7 januari 1430 met Isabella, dochter van de koning van Portugal. Bij de huwelijksomhandelingen tussen Filips en Isabella speelde Jan van Eyck een niet onbelangrijke rol als tussenpersoon. Hij moest immers het portret van Isabella schilderen en ter goedkeuring aan zijn graaf voorleggen.

Vasquez was gehuwd met Margriet van Ackere en werd poorter van Brugge. Hij stierf in 1477. Van Vasquez is in de Sint-Salvatorskathedraal een koperen fundatieplaat bewaard.

Het huis Zilverstraat 38 is op de voorgevel gedateerd **1468**. We lezen er de spreuk van Vasquez *a bon compte avenir*, passend voor een secretaris, die waarschijnlijk een oogje hield op de finances van zijn vorstin. Hij was reeds ruim dertig jaar in Vlaanderen voor hij een woning in Brugge bouwde.

Het voorhuis aan de straatkant heeft een **natuurstenen voorgevel**, wat alleen bij rijke huizen voorkomt (zie ook het huis Perez de Malvenda, nr. 13). De gevel is drie traveeën breed en twee bouwlagen hoog. De vensters zijn gevat in spitsboognissen met een driepas in het boogveld. Op een hoogte van twee meter loopt een fries met geprofileerde rondboogjes, onderbroken door een waarschijnlijk in de 19de eeuw geplaatst segmentboogvenster. Boven de rondboogfries zitten links en rechts twee muurdamen op kraagstenen. De vensteropeningen – waarvan er twee zijn gedicht – hebben natuurstenen verdelingen.

In 1876 werd de gevel gerestaureerd op initiatief van de toenmalige eigenaar kanunnik Bethune, verwant met Jean Bethune, de promotor van de neogotiek in Vlaanderen. Men nam toen de verflagen weg om het natuurstenen parament opnieuw zichtbaar te maken. Oorspronkelijk zal de gevel wel beschilderd zijn geweest. Op dat ogenblik werd de ingang, rechts van het voorhuis, gewijzigd. Een kleine Tudorboogpoort kwam in de plaats van de

bestaande 17de-eeuwse grote Tudorboogingang. Boven de ingang steekt een kleine neogotische beeldnis. Enkele meters achter de straatmuur bevindt zich de tweede vleugel van het huis, waarschijnlijk pas in de 16de eeuw gebouwd. De puntgevel aan de kant van de voortuin is twee bouwlagen hoog en drie traveeën breed. De onderste kruisvensters zijn gevat in korfboognissen met rijke profileringen. Het zoldervenster is gedeeld door een natuurstenen moneel. Naast het zoldervenster is met verglaasde baksteenkoppen een Sint-Andreaskruis ingewerkt.

In het huis – nu in gebruik als restaurant Vasquez – zijn **meerdere haarden** bewaard. Het is niet altijd duidelijk of die uit de 16de eeuw dateren of pas in de 19de eeuw zijn geplaatst op initiatief van de familie Bethune. De polychromie is zeker neogotisch.

In de kamer in de rechter vleugel zien we een schouw met geprofileerde wangen met twee musicerende engelen als beëindiging. De wangen zijn versierd met roosjes. Op de schouwboezem staat het geschilderde opschrift *O quam bonus et suavis est Domini Spiritus tuus in omnibus* (Hoe goed en zacht zijt Gij Heer voor allen; uit het antifoon van de vespers van H.-Sacramentsdag).

De zoldering is opgebouwd uit onversierde moer- en kinderbalken.

Vanuit dit voorsalon kan men de eetkamer bekijken die door lambrisering, wandmeubel, lichtpunt en de decoratie van de schouw een neogotische aanblik biedt.

De wangen van de schouw eindigen op „koppels”, mannen- en vrouwenfiguren die de huwelijksliefde symboliseren. Zowel de lijsten van de wangen als de mijter zijn versierd met druiveranken.

Ook in de hal is er een haard.

Men kan op de verdieping de rijk versierde **neogotische huiskapel** bezoeken. De ruimte is afgedekt met een houten spitsbogig gewelf. De muren zijn met een sjabloonteknik gepolychromeerd.

In een lijst komen Latijnse teksten voor :

Domine, dilixi decorum domus tuae et locum habitationis gloriae tuae

(Heer, hoe is mij uw woonstede lief, de plaats waar Uw heerlijkheid zetelt; psalm 26, vers 8).

Domus mea domus orationis vocabitur

(Mijn huis zal een huis van gebed worden genoemd; Jesaja, 56, vers 7).

Quam dilecta tabernacula tua, Domine, Deus virtutum, sanctus, sanctus, sanctus

(Hoe lief is mij uw woning, Heer der deugden; Psalm 84, vers 2).

Letten we nog op een lavabo-nis versierd met gesculpteerde kopjes en roosjes. In de glasramen zien we rozetten en lilies.

In de Korte Vuldersstraat 14, huis Samuel Coucke, is een gelijkaardig gedecoreerde ruimte aanwezig (Open Monumentendag 1990).

Men kan tenslotte nog de recent aangelegde **kruidentuin** bezoeken. Op fijngevoelige wijze maakt de restaurant-houder gebruik van deze kruiden.

In 1986 werd het huis gerestaureerd naar een ontwerp van architect Luc Dugardyn. Op de benedenverdieping is de indeling en decoratie volledig geëerbiedigd. De kapel werd toen met zorg gerestaureerd.

Het Huis Vasquez is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

Bouwkundige termen

Balksleutel :

langwerpig plat stuk hout ter ondersteuning van een balkeinde, en zo het draagvlak onder de (moer-)balk vergroten; meestal geprofileerd, soms voorzien van wapenschilden, spreken, of figuratief beeldhouwwerk

Borstwering :

dichte lage muur tot borsthoogte (dikwijls als leuning of balustrade of zelfs als versiering)

Driepas :

gotisch geometrisch motief van maaswerk

Hanebalk :

horizontaal verbindingslement tussen twee daksporen (of dakkepers) die tegenover elkaar zijn; de verbinding kan zeer dicht tegen de nok liggen

Keper :

in dakconstructie een rib die steunt en vastgenageld is op gordingen en loopt van nok tot voet

Kinderbalk :

elk van de dunneren en kortere evenwijdige balken, ingelaten in (of opgelegd op) de zwaardere (moer-)balken

Korbeel :

schoor tussen een vertikaal en een horizontaal onderdeel van een houtconstructie

Kruisribbengewelf :

gewelf dat ontstaat door interpenetratie van twee halve cilindervlakken waardoor boven een vierhoekige plattegrond snijdingslijnen ontstaan die elkaar in het middelpunt ontmoeten, de snijdingslijnen kunnen uit ribben bestaan waarop de kappen steunen.

Maaswerk :

tracering van metselwerk als decoratieve vulling

Moerbalk :

balk waarin kinderbalken zijn opgelegd

Muurdam :

gedeelte van een muur tussen twee openingen (vensters of deuren) waarvan de hoogte groter is dan de breedte

Muurstijl :

houten stijl in of tegen een muur, meestal verbonden of een geheel vormend met een balk

Peerkraalprofiel :

gotisch profiel van peervormige doorsnede

Schaargebinte :

kapgebinte bestaande uit twee schuinstaande stijlen met een balk erover heen, ter ondersteuning van gordingen en kepers

Spitsboog :

boog gevormd door twee elkaar snijdende bogen met gelijke straal

Spreidseel :

zeer dun eikehouten kwartiersgezaagde plankjes, gebruikt om tussen kinderbalken te leggen om de vloer erboven aan het gezicht te onttrekken

Strijkbalk :

uiterste balk van een balklaag, tegen een gevel aanliggend en hiermee en met de naastliggende balk verankerd

Travee :

gevelindeling gevormd door in elkaars as liggende deuren en vensters

Zie verder : E.J.Haslingshuis : *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek der Westerse architectuur-geschiedenis*, Utrecht-Antwerpen, 1986

Voor verdere lectuur

BEERNAERT, B. e.a., *De Brugse Gevelgids*, Brugge, 1982

BEERNAERT, B. e.a., *Het Hof van Gistel*, Brugge, 1983

BLOCKMANS, W., *De ontwikkeling van een verstedelijkte samenleving (Xlde-XVde eeuw)*, in : *Geschiedenis van Vlaanderen van de oorsprong tot heden* (red. E. Witte), Brussel, 1983, pp. 43-104

CLAEYS, G., *Het Hof Bladelin te Brugge*, Brugge, 1988

DE SMIDT, F., *Het Oosterlingenhuis te Brugge en zijn ontwerper Jan Vanden Poele*, Antwerpen, 1948

DEVLIEGHER, L., *De huizen te Brugge*, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, dl. 2-3, Tielt/Amsterdam, 1975

DEVOS, P., *Brugge herwonnen schoonheid. Tien jaar monumentenzorg te Brugge*, Tielt-Amsterdam, 1975

DE WITTE, H. e.a., *Maria van Bourgondië van Brugge. Een archeologisch-historisch onderzoek in de Onze-Lieve-Vrouwekerk*, Brugge, 1982

ESTHER, J.P., *Het Hof van Watervliet : bouwgeschiedenis, kunsthistorische analyse en restauratiebenadering*, in : *Het Hof van Watervliet in de Oude Burg te Brugge* (redactie S. Vandenberghe), Brugge, 1983, pp. 48-54

ESTHER, J.P., *De Genuese Loge als monument*, in : *De Genuese Loge van Natiehuis tot Bankinstelling*, Brugge, 1983, pp. 30-50

ESTHER, J.P., *Monumentenbeschrijving en bouwgeschiedenis van de Jeruzalemkapel*, in : *Tentoonstellingscatalogus Adornes en Jeruzalem. Internationaal leven in het 15de- en 16de-eeuwse Brugge* (red. N. Geirnaert en A. Vandewalle), Brugge, 1983, pp. 51-58

GEIRNAERT, N., *Hof van Watervliet/Hof van Sint-Joris : bouwheer en verdere lotgevallen*, in : *Het Hof van Watervliet in de Oude Burg te Brugge* (red. S. Vandenberghe), Brugge, 1983, pp. 10-17

GEIRNAERT, N., *De Adornes en de Jeruzalemkapel. Internationale contacten in het laatmiddeleeuwse Brugge*, in : *Tentoonstellingscatalogus Adornes en Jeruzalem. Internationaal leven in het 15de- 16de-eeuwse Brugge* (red. N. Geirnaert en A. Vandewalle), Brugge, 1983, pp. 11-49

GEIRNAERT, N., *De gevelsteen van huis Ter Beurse, Vlamingstraat 35*, in : *Het Brugs Ommeland*, jg. 22, nr. 4, 1982, pp. 358-361

HEERS, J., *Itinéraire d'Anselme Adorno en Terre Sainte (1470-1471)*, Parijs, 1978

NORRO, K., *Monumentenzorg te Brugge in de XIXde en XXste eeuw. Historisch en kritisch onderzoek van Stadhuis - Griffie - Belfort*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, R.U.G., 1969-1970

PREVENIER, W.-BLOCKMANS, W., *De Bourgondische Nederlanden*, Antwerpen, 1983

VAN HOUTTE, J.A., *De geschiedenis van Brugge*, Tielt-Bussem, 1982

VERMEERSCH, V., *Brugges Kunstbezit*, dl. 1, Brugge-Utrecht, 1969, pp. 87-99

VERMEERSCH, V., *Brugge Duizend Jaar Kunst van Karolingisch tot neogotisch 875-1875*, Antwerpen, 1981

Belangrijke wenken

Op deze vierde Open Monumentendag maakt de bezoeker zelf een keuze uit de opengestelde gebouwen. Op de meeste plaatsen zullen gespecialiseerde gidsen bijkomende informatie verstrekken. Ieder toegankelijk monument is bevestigd met de Europese Monumentenvlag en aldus herkenbaar. Op het in de brochure opgenomen stadsplannetje zijn de opengestelde 15de-eeuwse gebouwen aangeduid.

1. Centraal Informatiepunt

Allerlei informatie over de Open Monumentendag in Brugge kan verkregen worden op :

- de Dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing, Oostmeers, 17, 8000 Brugge (voor 13 september) tel. 050/44.85.82
- de Dienst voor Toerisme op de Burg (op 13 september) van 9u45 tot 18 u op de speciale infostand, tel. 050/44.86.13

2. Schoolsentimenten

In het kader van het door de Koning Boudewijnstichting voorgestelde thema in 1992 "Schoolarchitectuur" wordt op initiatief van het Bestuur voor Monumenten en Landschappen de Rijksnormaalschool in de Sint-Jorisstraat 71 opengesteld. In het tijdschrift M&L wordt een bijdrage over dit schoolgebouw opgenomen (tijdschrift zal te koop zijn op de Dienst Toerisme). De Rijksnormaalschool is gebouwd in 1879-1883 naar ontwerp van de Brugse Stadsarchitect Louis Delacenserie. Dit neogotisch schoolcomplex is beschermd als monument bij M.B. van 27 september 1989.

3. Tentoonstellingen

Op 13 september kan men twee tentoonstellingen bezoeken die doorgaan in 15de-eeuwse herenhuizen. Heel belangrijk is de tentoonstelling in het Gruuthusemuseum, Dijver 17, over "*Lodewijk van Gruuthuse, mecenas en Europees diplomaat ca. 1427-1492*" die volledig kadert in het programma van de OMD. Een twintigtal handschriften uit de bibliotheek van Lodewijk van Gruuthuse en documenten die het leven en de diplomatieke loopbaan van Lodewijk van Gruuthuse illustreren zijn er te bewonderen. Lodewijk van Gruuthuse heeft nauwe banden onderhouden met de familie Adornes, De Baenst, Bladelin waarvan de huizen te bezichtigen zijn. Het bezoek aan de tentoonstelling is een aanrader. Reductietarief op de OMD.

Een tweede tentoonstelling gaat door in het huis Oude Zomerstraat 2, gebouwd ca. 1500. De voorgevel is afgewerkt als een schermgevel (zoals het huis Ter Beurse, zie nr. 12). Inwendig zijn heel wat oorspronkelijke elementen bewaard. Thema van de internationale tentoonstelling is "*hedendaagse kalligrafie en letters in steen*". De toegang bedraagt 50 fr.

4. OMD-Jongerenproject Brugge

Dit jaar werd de OMD voorbereid door een zestigtal jongeren uit het Brugse. U zult op 13 september enkele resultaten van hun inspanningen kunnen evalueren. Het is de bedoeling van de organisatoren van de OMD de jongeren ook in de toekomst aan dit cultureel evenement te laten deelnemen.

5. Begeleiding in de opengestelde huizen

In nagenoeg alle opengestelde gebouwen zullen de bezoekers speciale gidsbeurten kunnen volgen. Naast medewerkers van de Dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing, van het Stadsarchief, en de archivaris van het Hof van Bladelin, zullen gespecialiseerde gidsen daarvoor instaan.

6. Busvervoer - Monumentenbus

De Lijn legt een speciale monumentenbus in, zodat de verplaatsing tussen verschillende monumenten wordt vergemakkelijkt. Een ticket kost 25 fr. en kan de ganse dag worden gebruikt.

De volgende stopplaatsen zijn voorzien :

Brugge Station	10.00
Brugge 't Zand	10.02
Brugge Sint-Salvatorskathedraal	10.04
Brugge Markt	10.06
Brugge-Sint-Jorisstraat (Rijksnormaalschool)	10.08
Brugge Langerei (Duinenbrug)	10.12
Brugge Langerei (Carmersbrug)	10.13
Brugge Gentpoort	10.19
Brugge Station	10.24
Sint-Andries Kapel Tillegembos	10.35
Sint-Andries Kasteel Tillegem	10.37
Brugge Station	10.48

De bus vertrekt **om het uur**. De laatste bus vertrekt om 18.00 u.

Deze monumentenbus biedt de mogelijkheid de monumenten op Brugs grondgebied opengesteld op initiatief van het Provinciebestuur van West-Vlaanderen te bezoeken, met name :

- de Sint-Salvatorskathedraal, met koor en kooromgang uit de 15de eeuw
- het Provinciaal Hof op de Markt
- de schouw van het Brugse Vrije op de Burg
- het Bisschoppelijk Seminarie aan de Potterierei
- het Kasteel van Tillegem

Ook in deze monumenten zorgen gidsen voor begeleiding.